

Univerzita Palackého v Olomouci
Filozofická fakulta
Katedra psychologie

SEBEPOJETÍ DĚTÍ V SOUVISLOSTI S MATRIMONIEM RODIČŮ

SELF-CONCEPT OF CHILDREN IN CONNECTION WITH
THE MATRIMONY OF PARENTS

Diplomová práce

Autor: **Bc. Natálie Pokorná**
Vedoucí práce: **doc. PhDr. Radko Obereignerů, Ph.D.**

Olomouc

2022

Moje poděkování náleží především vedoucímu diplomové práce doc. PhDr. Radkovi Obereignerů, Ph.D., kterému vděčím za cenné rady a připomínky k práci. Velké díky patří i všem respondentům, kteří se zúčastnili mého výzkumu. Dále bych chtěla poděkovat mojí rodině, která mě v tomto období maximálně podporovala a mému partnerovi, který byl po celou dobu mojí oporou.

Místopřísežně prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci na téma: „Sebepojetí dětí v souvislosti s matrimoniem rodičů“ vypracovala samostatně pod odborným dohledem vedoucího diplomové práce a uvedla jsem všechny použité podklady a literaturu.

V Olomouci dne 31.3.2023

Podpis

OBSAH

Číslo	Kapitola	Strana
	OBSAH	3
	ÚVOD	5
	TEORETICKÁ ČÁST	6
1	Osobnost v souvislosti se sebepojetím	7
	1.1 Osobnost	7
	1.2 Sebeпоjetí	8
	1.3 Historické kořeny výzkumu sebepojetí	12
	1.4 Sebeúcta.....	12
	1.4.1 Nízká sebeúcta.....	14
	1.4.2 Vysoká sebeúcta	15
	1.5 Sociální identita	16
2	Rodina	17
	2.1 Historie psychologie rodiny	17
	2.2 Matrimonium	18
	2.3 Funkce rodiny	19
	2.4 Rodina jako prostor pro uspokojování potřeb dítěte	20
	2.5 Vliv rodinného prostředí na utváření osobnosti	21
	2.6 Sebeпоjetí a zátěžové situace	22
3	Rozvod rodičů	24
	3.1 Dysfunkční rodinné vztahy.....	24
	3.2 Definice a příčiny rozvodů	26
	3.3 Reakce dětí	27
	3.4 Úplná a neúplná rodina.....	29
	3.5 Rozvodovost v České republice	30
4	Vývojové aspekty sebepojetí	32
	4.1 Vývojové milníky	32
	4.2 Biologické vlivy	34
	4.3 Sociální vlivy.....	35
	4.3.1 Vývojové aspekty odpuštění	36
	4.4 Související výzkumy sebepojetí	37
	VÝZKUMNÁ ČÁST	40
5	Výzkumný problém a cíle práce	41
	5.1 Formulace hypotéz ke statistickému testování	42
6	Typ výzkumu a použité metody	43
	6.1 Testové metody	43

6.1.1	Dotazník sebepojetí dětí a adolescentů Piers-Harris 2 (PHCSCS-2)	44
7	Sběr dat a výzkumný soubor	47
7.1	Průběh sběru dat	47
7.2	Výzkumný soubor	48
7.2.1	Základní parametry výzkumného souboru	49
7.3	Etické hledisko a ochrana soukromí	50
8	Práce s daty a její výsledky	52
8.1	Výsledky ověření platnosti statistických hypotéz	52
9	Diskuze	57
10	Závěr	61
11	Souhrn	62
LITERATURA		66
PŘÍLOHY		73

ÚVOD

Diplomová práce se věnuje tématu sebepojetí dětí a adolescentů v souvislosti s matrimoniem rodičů. Na úvod vysvětlím pojem matrimonium. Jedná se o velmi významné spojení muže a ženy před oddávajícím úředníkem, zkrátka mluvíme o manželství. Manželství s sebou nese spoustu radosti, vzájemných chvil, ale i starostí a velikou zodpovědnost a přizpůsobení druhé osobě. Do manželství vstupují lidé v každém věku, každého pohlaví i rasové příslušnosti. Hraje důležitou roli při výchově a utváření osobnosti dítěte v dospívání. Některé manželské svazky nemusí obstát každodenní problémy a mohou se po čase rozpadnout.

Osobnost dítěte se vyvíjí a formuje od narození a působí na ni spousta vlivů. Rozvod rodičů může být pro dítě velmi stresujícím zážitkem a může jej do značné míry ovlivnit. Zajisté se najde spousta manželských párů, kteří zvládnou toto období ve vzájemném míru a podpory dětí. Důležitým faktorem je zde i věk dítěte, ve kterém se nachází, když se jeho rodiče rozvádí. Jinak tuto situaci bude vnímat novorozeně, předškolní dítě nebo adolescent. Společně se podíváme na podrobnější informace a výsledky konkrétně u dětí a adolescentů.

Cílem teoretické části je poskytnout základní informace o sebepojetí, rodinném soužití a vývojových milnících dítěte a adolescentů prostřednictvím zahraniční i místní odborné literatury. Cílem praktické části je zjistit, zdali míra sebepojetí souvisí s matrimoniem rodičů či nikoliv. Další cíl práce je porovnat naměřené hodnoty mezi chlapci a dívkami. Výsledky této práce mohou být prospěšné v problematice sebepojetí dětí a adolescentů a mohou sloužit jako doplnění informací k dalším výzkumům.

TEORETICKÁ ČÁST

1 OSOBNOST V SOUVISLOSTI SE SEBEPOJETÍM

V první kapitole se budeme věnovat sebepojetí dětí a adolescentů. Vysvětlíme si pojmy jako je osobnost, sebepojetí, zabrousíme i do historických pramenů, které nám ukáží první výzkumy sebepojetí a jejich rozdělení. Jako poslední rozebereme sebeúctu a sociální identitu.

1.1 Osobnost

Jak už plyne z názvu, tak osobnost nám označuje **individualitu, jedinečnost a odlišnost každého člověka**. Zahrnuje velké množství vlastností, procesů, stavů, návyků a postojů. Dalo by se říct, že se jedná o velký systém, který se vyznačuje určitou strukturou a uspořádáním. Osobnost je obecně člověk z psychologického hlediska, se svými biologickými, sociálními a psychologickými aspekty (Čáp & Mareš, 2001).

Jeden z představitelů teorie o zkoumání osobnosti je bezpochyby (Allport, 2004), který definoval pojem osobnost jako **vnitřní psychickou strukturu a dynamiku jedince**, jehož základ tvoří rysy. Právě tyto rysy jsou základní dispozice, jimiž je člověk motivován a poháněn.

Dle Kondáše (1971) pojem osobnost lze definovat jako hypotetický souhrn a systém psychických vlastností, které jsou biologicky determinovány, ale také se utvářejí v průběhu života jedince v interakci s jeho okolím.

V knize od Nolen-Hoeksema (2012) se můžeme dočíst, že osobnost lze definovat jako příznačné a charakteristické vzorce myšlení, emocí a chování, které tvoří individuální styl interakce s **fyzickým a sociálním prostředím**. Stojíme-li před úkolem popsat něčí osobnost, obvykle použijeme výrazy označující rysy osobnosti-tedy přídavná jména jako „společenský“ nebo „svědomitý“. Psychologové osobnosti se pokusili navrhnout formální metody pro popis a měření osobnosti. Tyto metody ve třech ohledech dalece přesahují hranice každodenního používání výrazů, které označují osobnostní rysy. Za prvé se

pokoušejí redukovat potenciální soubor názvů rysů do zvládnutelného rozsahu, který by ale nepřestával zahrnovat rozmanitost lidské osobnosti. A za třetí provádějí empirický výzkum s cílem odhalit vztahy mezi jednotlivými rysy a specifickými typy chování.

Osobnosti je zvláštní skupina vlastností, díky nimž je **člověk jedinečný**. Chování, vzhled, činy a všechny zájmy přispívají k osobnosti člověka. Zahrnují se zde také dovednosti, úspěchy, pocity, myšlenky a chování. Obsahuje dokonce i to, jak kdo vychází s ostatními a věří sám sobě. Ve skutečnosti je osobnost produktem změny fyzického, komunitního, emočního a intelektuálního rozvoje. Člověk roste a mění se každým z těchto způsobů. V souvislosti s člověkem máme různé psychofyzické uspořádání a osobnostní vzorce, které tvoří osobnost jednotlivce (Dayal & Mishra, 2012).

1.2 Sebepojetí

Důležitým bodem pojmu sebepojetí je **Já/self**, ke kterému se vztahuje. Jedná se o velmi široké a obsáhlé téma psychologie jako takové. Problematika osobnosti, pojetí Já a self je nesmírně široká. Do přístupů k Já se promítla celá řada postojů a různí autoři se v řadě aspektů doplňují, navazují na sebe nebo si v některých aspektech odporují (Obereignerů, 2017).

„Sebepojetí je pro duševní rovnováhu a zdraví snad to nejdůležitější. Jak se sami vnímáme, myslíme, prožíváme a hodnotíme, souvisí s naší životní spokojeností. Zejména je důležité, abychom si sebe vážili. Sebepojetí vzniká s rozvojem a utvářením našeho Já po druhém roce života a mění se až do dospělosti. Vědomí vlastního Já je dáno naší zkušeností s druhými lidmi, neboť jsme bytostí společenské. S trochou nadsázky lze říci, že se cítíme být takovými, za jaké nás považují druzí lidé, jak s námi jednají a jak nás posuzují. U dítěte, které je někým z rodičů vytrvale snižováno a srovnáváno s úspěšnějším sourozencem, může dojít k vytvoření pocitů méněcennosti. Tento osobnostní rys si pak přenáší i do dospělosti, nevěří si, bojí se srovnání a k řešení náročnějších úkolů přistupuje již předem s vědomím, že selže. Děti, které jsou naopak rodiči nekriticky chváleny, bývají zase příliš sebevědomé a mohou se dožít četných zklamání plynoucích z přeceňování vlastních schopností a sil“ (Vymětal, 2004, 75).

Sebepojetí znamená **hodnocení sebe sama a postoj k sobě samému**, které z tohoto hodnocení vyplývá. Sebepojetí ovlivňuje chování jedince, jeho hodnocení i očekávání do budoucnosti. V průběhu vývoje prochází určitými vývojovými fázemi, přičemž závisí na

rozvoji rozumových schopností, emoční zralosti, ale i socializaci jedince (Vágnerová, M., 2000).

Obecně je sebepojetí označováno za souhrn všech představ a hodnotících soudů, které člověk o sobě chová (Blatný & Plháková, 2003). Tito autoři sebepojetí charakterizují třemi aspekty. **Kognitivní aspekt** se týká obsahu sebepojetí a jeho struktury. **Afektivní aspekt** se vztahuje k emočnímu vztahu k sobě, tzn. k sebehodnocení. **Aspekt konativní**, též označovaný jako motivační, vyjadřuje skutečnost, že představa sama sebe se stává důležitým faktorem psychické regulace chování.

Sebepojetí a sebehodnocení jsou komplexní povahy a závisejí na řadě aspektů- osobnosti člověka, dosažených úspěších a nezdarech, názorech a hodnocení druhých, ale také na psychofyziologickém stavu, zdraví a nemoci, vnějších podmínkách, širších sociálních vlivech i způsobu a průběhu života daného člověka (Čáp & Mareš, 2001).

Jak jsme již zmiňovali v předchozím odstavci, tak sebepojetí má komplexní charakter, což znamená, že zahrnuje prvky kognitivní, emocionální i činnostně regulativní. Jedná se totiž o fenomén subjektivní povahy, který primárně vychází z vlastní zkušenosti, na druhou stranu zevní vlivy jako postoje nebo názory druhých lidí jsou pro jeho vznik i utváření velmi důležité a zásadní (Fialová, 2001).

Ze všech definic vyplývá společná podstata pojmu: **Jedná se o souhrn představ a hodnotících soudů o sobě samém** (Blatný & kol., 2010). Podle psychologického slovníku je sebepojetí (self-concept) především představa o sobě, tedy jak jedinec vidí sám sebe (Hartl & Hartlová, 2000).

Péče o sebe a sebepojetí jsou důležitou součástí optimálního fungování ve fyzickém, duševním životě. Dospívání je těžké v životě jednotlivce. Je to období, ve kterém jsou mladí lidé více vystaveni rizikovému chování ve srovnání s jinými fázemi vývoje. V této době jsou důležitými lidmi rodiče, učitelé, vrstevníci a další úzce související osoby, které mají vliv na **utváření sebepojetí**. Hlavní sociální skupinou pro teenagery je rodina. S biologickými a psychologickými změnami, které probíhají v dané fázi vývoje, tak současně dochází k novému **sociálnímu začlenění jednotlivce**, což se odráží v různých očekáváních společnosti v kontextu individuálního chování, změn sociálních rolí a nové reflektované sebekoncepcí (Lichner, Petriková & Žiaková, 2021).

V souvislosti se sebepojetím bychom chtěli uvést jeden příkladový test. Jestliže osmnáctiměsíčnímu dítěti uděláte potají na čele červenou šmouhu tak, aby si dítě ničeho

nevšímlo, a potom je postavíte před zrcadlo, dítě natáhne ruku a sáhne si na hlavu. Tento jednoduchý test, který se označuje jako **zrcadlový test**, naznačuje, že již velmi malé dítě má určitou představu o tom, že obraz v zrcadle je jeho odrazem a že tentokrát vypadá jinak než obvykle. Děti mladší 18 měsíců si v tomto testu buď na skvrnu nesahají vůbec, nebo se snaží dotknout skvrny na hlavě „druhého dítěte“ v zrcadle (Gallup, 1998).

Další důležitá teorie, která souvisí se sebepojetím je **Theory of Mind (TOM)-teorie mysli**. Představuje důležitou část sociální kognice, tj. kognitivních dispozic a procesů zahrnujících zpracovávání informací o druhých lidech a sociální realitě vůbec, která je klíčová pro orientaci člověka v sociálním okolí a v sociálních situacích (Kohda & kol. 2019). Je vymezována jako schopnost usuzovat na mentální stavy a vůbec psychický život druhých lidí. Zahrnuje tedy schopnost usuzovat mj. na emoce, přání, touhy, potřeby, ale také představy, přesvědčení a názory druhých lidí a schopnost tyto mentální stavy a obsahy druhým lidem přisuzovat. Jde o schopnost si vytvářet představy či „teorie“, resp. mentální reprezentace o tom, že druzí lidé mají také mysl a s ní spojený prožitkový svět. Tato schopnost přitom člověku umožňuje lépe rozumět a predikovat chování druhých lidí a celkově se tak v sociálním světě lépe a efektivněji orientovat a pohybovat (Gazzaniga & Ivry, 2013).

Pro **teorii mysli** je zásadní věk mezi třemi a pěti lety. Za předpoklad pro osvojení si teorie mysli bývá považována „hra na něco“. Zásadní pro vývoj teorie mysli je rozvoj jazyka, exekutivních funkcí a schopnost decentralizace (Barrett, Dunbar, & Lycett, 2007).

Ahn & Miller (2012) se ve svém **výzkumu** zaměřeném na **teorii mysli a sebepojetí** zabývají srovnáním korejských a amerických dětí. Účastníci předškolního věku z Koreje a Spojených států odpovídali na úkoly hodnotící sebepojetí a pochopení falešného přesvědčení. Korejské děti dosáhly vyšší skóre v sebe-dimenzi a tradicionalismu a nižší skóre v dimenzi sociální potence, než měly americké děti, což je ve shodě s hypotézou, která říká, že korejská kultura podporuje relativně vzájemně závislé pojetí já. Korejské děti také předčily americké děti v míře falešné víry. Na rozdíl od předchozích výzkumů se západními vzorky se povaha problému falešného přesvědčení (neživý předmět, dobrovolný pohyb osob, nedobrovolný pohyb osob) významně nezměnila. Co se týče sebepojetí, tak vykazovaly určité, ale omezené vztahy k výkonu falešného přesvědčení.

Sebepojetí dítěte se v průběhu vývoje neustále rozvíjí a zahrnuje mnoho různých aspektů já. Patří sem **uvědomění vlastního těla v prostoru a uvědomění vlastní existence v čase** („jsem, kdo jsem, včera i dnes“). Děti rozvíjejí vědomí sebe jako sociálního činitele vstupujícího do vztahů s ostatními a uvědomění sebe v širším společenském a kulturním kontextu, včetně své role ve vztahu k ostatním. Děti si rovněž uvědomují sebe jako soukromou entitu, k níž ostatní nemají přímý přístup (Nolen-Hoeksema, 2012).

Multifacetové sebepojetí

Tímto termínem vyjadřujeme skutečnost, že sebepojetí je tvořeno řadou **dílčích mentálních reprezentací Já**. Tyto mentální reprezentace jsou označovány různými autory jako percepce, schémata či prototypy, které tvoří určitý systém nebo prostor významů vztahovaných k Já. Jednotlivé aspekty Já se mohou lišit v řadě aspektů. K nejdůležitějším patří takové kategorie jako jsou jejich centralita, pozitivita nebo negativita, časová lokalizace a možnost uskutečnění (Markus & Wurf, 1987).

Hierarchické sebepojetí

Co se týče hierarchického uspořádání, tak velmi úzce souvisí s multifacetovou strukturou. Z hlediska formování sebepojetí i v současnosti platí tradiční názory, podle nichž se sebepojetí formuje jednak na základě závěrů, které si lidé vytvářejí o svých postojích a dispozicích v průběhu pozorování vlastní činnosti, a to jednak na základě **učení**, jak sociálním srovnáváním, tak vzájemnou **interakcí se sociálním prostředím** (Blatný, 2010).

Dynamické sebepojetí

V posledních letech se kromě přívlastku „multifacetové“ ujal i přívlastek „dynamické“, protože sebepojetí je charakterizováno nejen strukturální, ale i dynamickou složkou. Na základě chápání sebepojetí jako konstruktů s multifacetovou strukturou vedlo k vytvoření koncepce aktivovaného sebepojetí. Tento koncept vyjadřuje skutečnost, že v závislosti na odlišných situacích je aktivizována některá z reprezentací Já, která v daném okamžiku plní funkci centrální a řídicí struktury sebepojetí (Blatný, 2010).

Sebepojetí jako Jáský systém

Pojetí Já jako systému je zřejmé zvláště v oblasti seberegulace, kde obsahy sebepojetí ve formě standardů, norem či aspirací se stávají součástí procesu řízení

vlastního chování a jsou tímto procesem zpětně ovlivňovány např. korekce. Terminologicky se tento přístup odráží v preferovaném pojmu „jájský systém, zahrnující jak procesuální, tak strukturální stránku Jáství i dynamiku jejich vzájemného ovlivňování (Blatný, 2010).

1.3 Historické kořeny výzkumu sebepojetí

Dlouhodobě již existuje shoda názorů a postojů ohledně významných postav v počátcích vědeckého zkoumání sebepojetí. Hlavními představiteli jsou William James, považovaný za zakladatele psychologie Já, a symboličtí interakcionisté Ch. D. Cooley a G.H. Mead. James především vymezil soubor souvisejících **psychologických témat**, která je možno zastřešit jednotlícím pojmem Já-podobným způsobem přispěl Allport k tomu, že se psychologie osobnosti vydělila jako svébytný obor z obecné psychologie (Blatný & Plháková, 2003).

Z hlediska přínosů pro psychologii Já je James (1890) nejčastěji zmiňován proto, že jako první artikuloval rozlišení dvou aspektů Já: **Já jako subjektu** duševní činnosti, agens duševního života, poznávajícího Já (self-as-knower) a **Já jako objektu** duševní činnosti, obrazu tohoto činného Já, poznávaného a poznaného Já (self-as-known). Anglický jazyk umožnil Jamesovi zakotvit tuto dvojí povahu lidského Já i pojmově-první z nich označujeme jako **I** (I-self), druhé jako **Me** (Me-self).

Jamesův rozbor Jáství přinesl řadu dalších myšlenek, z nichž většina buď představuje nosná témata i v současném výzkumu sebepojetí nebo je minimálně předznamenala. Ve shodě se svými tezemi se James zaměřil především na rozpracování pojmu *Me-self*, tedy sebepojetí. Jamesovi přínosy vidíme především v předpokládané dimenzionalitě a hierarchickém uspořádání sebepojetí, v otázce konzistence jednotlivých obsahů, v možnostech uskutečnění a volby rozličných životních rolí (tedy v různých Já) a v předpokládaných zdrojích sebehodnocení (Harter, 1996).

1.4 Sebeúcta

Sebeúcta je tradičně charakterizována pojmy jako pocit **vlastní hodnoty**, **sebeocení**, **respekt**, **sebevědomí**. Blascovich & Tomaka (1991) charakterizují sebeúctu jako pojem referující k vnímání sebe sama z hlediska vlastní hodnoty, či k míře, v níž se jedinec má rád, oceňuje se a přijímá. Hayes (1998) hovoří o hodnotící části sebepojetí,

kteřá zahrnuje internalizované sociální úsudky a je kvalitativně odlišná od sebeobrazu (self-image). Rozlišování pojmů jako je sebepojetí, sebehodnocení, sebeúcta, sebedůvěra, sebevědomí atd. na teoretické úrovni není současně jejich rozdělováním, neboť tyto jáské fenomény v realitě nikdy neexistují zcela odděleně. Součástí sebepojetí je i sebehodnocení a sebeúcta (jsem někdo, kdo k sobě má určitý vztah, kdo si sám sebe určitým způsobem váží) a opačně sebehodnocení a sebeúcta v sobě implicitně obsahují část sebepojetí (můj pocit vlastní hodnoty a kompetencí implikuje to, jaký si myslím, že jsem).

Jedním z aspektů já, který byl u dětí podroben důkladnému zkoumání, je **sebeúcta**, kterou bychom mohli definovat jako hodnotu, jakou jedinec přisuzuje sám sobě. **Sebehodnocení dítěte od předškolního věku až do období adolescence prochází různými proměnami.** Předškolní děti mají sklony vnímat samy sebe velmi pozitivně, někdy komicky nerealisticky. Třileté dítě se někdy chvástá, že je nejodvážnější, nejrychlejší a nejchytřejší široko daleko! Takové extrémně optimistické hodnocení může mít pro dítě adaptivní význam, neboť mu dodává sebedůvěru při překonávání častých nezdarů (Nolen-Hoeksema, 2012).

Děti v mladším školním věku se také hodnotí pozitivně, ale nikoli tak nerealisticky jako předškolní děti. Někdy se srovnávají s ostatními, ale častěji se porovnávají se svým mladším já a zdůrazňují, o kolik jsou teď vyšší, silnější a větší. Pokud se jim nedaří plnit úkoly, bere jim to chuť k dalším úkolům, ale nezdarů obvykle nemají trvalý vliv na jejich obecné povědomí o sobě (Nolen-Hoeksema, 2012).

Uprostřed dětství (přibližně ve věku 8-12 let) se děti začnou výrazně častěji srovnávat s ostatními dětmi a tato sociální srovnání začnou ovlivňovat dětské sebehodnocení. Dítě si například někdy všimne, že neumí běhat tak rychle a nedokáže kopnout míč tak daleko jako spoluhráči z družstva, a dojde k závěru, že není tak zdatný sportovec jako ostatní. **Dětská sebeúcta se často váže na konkrétní oblast:** dítě vám třeba řekne, že sport mu moc nejde, ale že je dobrý v matematice. Přestože děti vnímají rozdíly mezi svými schopnostmi v různých oblastech, začnou si přisuzovat určité znaky-myslí si například, že nikdy nebudou dobří sportovci, ale že budou i nadále vynikat v matematice (Frey & Ruble, 1990).

Bylo navrženo mnoho definic sebeúcty a sebepojetí, přesto zůstává znatelně malá shoda v nomenklatuře. Vzhledem k tomu, že sebeúcta a sebepojetí jsou hypotetické konstrukty vytvořené za účelem shrnutí určitých rysů lidského chování, není možná

překvapivé, že chybí univerzální definice. Zřejmá témata v literatuře však naznačují následující pojmy týkající se sebe sama: (1) globální zastřešující pohled na sebe sama lze považovat za „**pojetí sebe sama**“, (2) hodnotící aspekt se týká hodnoty a „**sebeúcty**“, (3) deskriptivní aspekty odkazující na charakteristiky dostupné jedinci při definování sebe sama lze chápat jako „**obraz sebe sama**“ a (4) pojem kompetence ve smyslu toho, jak efektivní se osoba domnívá, že bude vykonávat úkol, se nazývá „**sebeúčinnost**“ (Butler & Gasson, 2005).

V období adolescence a mladší dospělosti je sociální srovnávání klíčem k sebeúctě. Mladým lidem nesmírně záleží na to, co si o nich myslí druzí a jak si stojí ve srovnání s ostatními. Sociální srovnání a hodnocení mají zásadní vliv na pozitivní smýšlení mladých lidí o vlastní osobě (přestože mezi mladými lidmi existují značné rozdíly v tom, do jaké míry se těmito hodnoceními nechají ovlivnit). Mladí lidé si začnou **uvědomovat své já komplexněji** a stále častěji o sobě uvažují z hlediska trvalých znaků a dispozic. Kromě toho musí mladí lidé v mnoha kulturách přijímat životní rozhodnutí na základě vlastního i cizího hodnocení svých schopností a nadání (Nolen-Hoeksema, 2012).

Vzdělávací filozofie byla ovlivněna představou, že děti s dobrým sebevědomím jsou naočkovány širokou škálou problémů. Všeobecně se má za to, že lidé s vysokou sebeúctou jednájí nezávisle, přebírají zodpovědnost, tolerují frustraci, s důvěrou se pokoušejí o nové úkoly a ochotně nabízejí pomoc ostatním. Na akademické půdě, zejména v sociální psychologii, se intenzivní debata zaměřuje na otázky definice a etiologie, přičemž více než tisíc publikovaných článků ročně odkazuje na sebeúctu (Butler & Gasson, 2005).

1.4.1 Nízká sebeúcta

Osobnost **ovlivňuje agresivní chování** také prostřednictvím **sebeúcty** (Macek, 1997). Lidé, kteří jsou relativně náchylnější k zakoušení pocitu zahanbení, mohou s velkou pravděpodobností vyjadřovat zlost a hostilitu a obviňovat druhé za to, co se jim stalo. Hanba je averzní nemocí, která je nositelem negativního sebehodnocení a dočasně narušuje sebeúctu. Náchylnost k pocitu hanby může způsobit, že se lidé s touto tendencí stanou hostilními a hněvivými vůči těm, kteří vnímají jako příčinu své ubohé sebeúcty. A tak pocit zahanbení může být intervenující proměnnou, která zprostředkovává efekt provokace na sebeúctu (Hřebíčková et al., 2003).

Baumeister a Boden (1998) se domnívají, že pokud nízká sebeúcta souvisí s agresí, pak především s domácím násilím, protože taková agrese je označována jako bití slabého, bezmocného, u něhož nelze předpokládat riziko odplaty. Nepřímo to potvrzuje Walkerova (1979) **studie**, která je založena na **vyprávění obětí**: bité ženy raději uvěřily, že si vybraly romantického partnera, který trpí nízkou sebeúctou, než by připustily, že mají co do činění s psychopatickým a krutým sadistou. K tomuto názoru se přiklání psychoterapeuti pracující s osobami, které se k nim dostaly proto, že zneužívaly jiné. Psychoterapeuti mají tendenci jim přisuzovat nízkou sebeúctu a neadekvátně vysoké sebevědomí. Tato kombinace a kontraindikace podle nich v sobě obsahuje potenci pro násilné chování v zátěžových či konfliktních situacích. Nelze se však vyhnout zproblematizování tohoto zdánlivě srozumitelného vysvětlení, je-li v terapii jedinec přinucen o sobě uvažovat jako o násilníkovi nebo se tak sám vnímá (což je atypické) pak lze předpokládat, že bude explicitně sebelítostivý a znehodnocující se. Pokud přijmeme názor, že sebehodnocení a sebeúctu nelze ztotožnit, pak uvedení situace implikuje nízké sebehodnocení a nízkou sebeúctu.

V přehledu klinického pole Emler (2001) uvádí, že osoby s **nízkým sebevědomím pravděpodobně vykazují deprese**, otěhotní během dospívání, mají sebevražedné myšlenky, zažívají nezaměstnanost (muži), mají poruchy příjmu potravy (ženy) a mají potíže s vytváření a udržování sociálních vztahů. Naproti tomu váha důkazů naznačuje, že u osob s nízkým sebevědomím není větší pravděpodobnost, že se dopustí trestného činu, neužívají nebo zneužívají nelegální drogy, pijí alkohol, nadměrně užívají tabák, zneužívají děti nebo selhávají ve studiu. Emler shrnuje, že lidé s nízkým sebevědomím se k sobě chovají špatně a mohou si vyvolat špatné zacházení ze strany ostatních, ale nemají tendenci se k ostatním chovat špatně.

1.4.2 Vysoká sebeúcta

Zde se setkáme s neutrálním pojmem **egotismus**, který může znamenat jak zdravou vysokou sebeúctu, tak domýšlivost nebo aroganci. Egotismus představuje **pozitivní přemýšlení o sobě**, bez ohledu na to, zda takové myšlenky jsou ospravedlnitelné či nikoli. Agrese je vysoce pravděpodobná u osob s vysokou sebeúctou, avšak zároveň křehkou, zranitelnou, nestabilní a náchylnou k pochybnostem. Přesněji vyjádřeno-násilí se objevuje jako důsledek pocitu člověka, že je ohrožována jeho sebeúcta nebo že je zpochybňována jinými. Je tudíž pravděpodobné, že náchylní k násilí budou lidé, jejichž sebeúcta je vysoká,

ale není zakotvena ve skutečných výsledcích jejich jednání. Taková sebeúcta má narcistickou povahu (Hřebíčková et al., 2003).

1.5 Sociální identita

Sociální identitu můžeme chápat jako **definici a hodnocení jedincova sebepojetí** a následné určení, jakým způsobem bude člověk vnímán okolím. Můžeme říct, že se jedná o Já, které se snažíme prezentovat lidem a tím vytváříme dojem o tom, kým jsme. Mnohdy se stává, že se sociální identita neshoduje s vlastním sebepojetím. To znamená, že způsob, jakým se představujeme okolí, nekoresponduje s tím, za jaké se opravdu považujeme. Sociální identita obsahuje dvě důležité vlastnosti, těmi jsou **kontinuita a kontrast**. Kontinuita nám určuje stabilitu některých důležitých rysů naší osobnosti i přes nevyhnutelný vývoj a změnu. Vlastnost kontrastu vymezuje odlišnost naší sociální identity vůči ostatním (Larsen & Buss, 2014).

Teorie sociální identity se skládá ze dvou částí. První, základnější psychologická část popisuje základní **kognitivní procesy**, definice sociální identity a motivační předpoklad, že lidé usilují o pozitivum sociální identity. Druhá, sociálně strukturální část popisuje, jak se lidé **vyrovnávají s negativem sociální identity** (Scheepers & Ellemers, 2019).

Podle teorie **sociální identity** lidé odvozují část své identity-své sociální identity-ze skupin, ke kterým patří (např. identita jako „student“, „žena“, nebo „levák“). Sociální identity se liší silou a obsahem. Silová složka je pojímána z hlediska sociální identifikace (např. „Silně se ztotožňuji s Evropany“), zatímco obsah sociální identity je určen rysy skupiny (např. barvy spojené s fotbalovým týmem) a normami (např. skuteční muži nebrečí). Sociální identita určuje emoce (např. deprese po ztrátě týmu) a chování (např. diskriminace mimo skupinu nebo úsilí jménem skupiny) (Scheepers & Ellemers, 2019).

2 RODINA

V této kapitole se zaměříme na rodinu jako celek a její funkce. Zabrousíme do historie psychologie rodiny, popíšeme pojem *matrimonium*, který uvádíme v názvu diplomové práce, dále se budeme zabírat rodinným vlivem na dítě, jak ho ovlivňuje a působí na jeho potřeby.

2.1 Historie psychologie rodiny

Historie oboru psychologie rodiny je velmi těsně spjatá s **vývojem v americké psychologii**. V ní se za zvláštních okolností vyděluje v průběhu osmdesátých let 20. století a zasahuje i do mezinárodních aktivit. Nicméně dozvuky tohoto dění k nám přicházely se zpožděním (Sobotková, 2012).

Když se vrátíme k počátkům psychologie rodiny ve Spojených státech, tak v roce 1958 byla založena **APMSFT: *The Academy of Psychologists in Marital, Sex and Family Therapy***. Tato organizace vznikla z potřeby poskytovat další specializované vzdělávání psychologům, kteří se zabývají oblastí manželské a rodinné terapie. Její náplní byla organizace výcvikových a výukových programů. V sedmdesátých letech začala APMSFT vydávat *American Journal of Family Therapy*. Později roku 1981 byla založena ***The American Board of Family Psychology***, která garantovala odbornou úroveň (Sobotková, 2012).

Významným mezníkem byl rok 1984, kdy vznikla známá ***Division 43*** při Americké psychologické asociaci (APA). Jednalo se o sekci psychologie rodiny, který byla začleněna do oficiální struktury APA, díky tomu se zviditelnila a získala poměrně velkou publicitu. Prostřednictvím této sekce vznikla možnost přesvědčovat ostatní psychology o tom, že psychologie rodiny je skutečně nutný a významný obor. Mezi hlavní představitele a propagátory psychologie rodiny v té době řadíme Richarda Mikesella, George Nixona, Dona-Davida Lustermana a Florence Kaslowovou, která byla dlouhou dobu vůdčím duchem tohoto hnutí (Sobotková, 2012).

Současná rodina prošla řadou změn. Pokud bychom se na ni podívali z dnešního hlediska, tak se rodina vyznačuje těmito znaky: **růst zaměstnanosti žen i mužů, růst vzdělanosti žen, stírání rozdílu mezi mužskou a ženskou rolí**, omezení časového prostoru kontaktů rodičů a dětí, činnosti, které dřív dělala a vykonávala rodina, se posunují do společenských služeb, omezení vícegeneračních vztahů, migrace obyvatel z venkova do měst nebo do satelitních městeček, velký technický rozvoj (omezení mezilidské komunikace a nárůst komunikace online) a snížení vlivu náboženství (Špaňhelová, 2010).

2.2 Matrimonium

Matrimonium je latinské označení pro spojení muže a ženy odpovídající právu a tj. **manželství**. Tento výměr předpokládá, že právní řád, ať duchovní nebo světský, upravil poměr mezi mužem a ženou z přirozeného lidského poměru životního a stal se poměrem právním. Z dějin vývoje lidstva nemáme zaručené zprávy, že by některý národ neznal nijaký způsob spolužití mužů se ženami a že by znal pouze pohlavní styky zcela nahodilé a přechodní, že by muži a ženy jinak vedli stále život oddělený. Avšak ani dějiny trvalejších spojení mužů se ženami dnes ještě nejsou postaveny na základech pevných a neklamných, ačkoli v nových dobách etnologie otázkám těmto věnuje nejbedlivější pozornost (Henner, 1900).

Dnešní pohledy na manželství jsou velmi různé. V dřívější době bylo manželství bráno za **společenskou povinnost** a na nevdané ženy bylo nahlíženo jako na divné. Domníváme se, že dříve bylo manželství spojováno více s povinnostmi než s radostí. Dvojice se brali hlavně kvůli dětem a majetku. I v dnešní době se můžeme setkat s případy, kdy je manželství domluvené rodiči a děti již v útlém věku mají dané své nastávající. Současné pojetí manželství se liší. Lidé vstupují do tohoto svazku podstatně později, než tomu bývalo. Důvodem může být strach ze závazání, budování kariéry, cestování nebo celoživotní hledání ideálního partnera. Nicméně stále nacházíme v mladé generaci jednice, kteří chtějí mít brzo děti a do manželství vstupují v rané dospělosti.

„Manželství můžeme definovat jako sociálně akceptovaný a posvěcený sexuální svazek mezi dvěma dospělými jedinci. Sňatkem dvou partnerů se stávají příbuznými nejen oni sami, ale i jejich rodiče, sourozenci a další pokrevní příbuzní každého z nich. Vždy se rozlišuje mezi rodinou a širším příbuzenstvím.“ (Giddens, 1999, 156)

Pro dívky a ženy je dnes v mnoha zemích s nízkými příjmy svatba mladší 18 let samozřejmostí, jak jsem již zmiňovala výše a byla historicky kulturně rozšířená. Globální zdravotnické kampaně označují manželství pod touto hranicí za „**dětské sňatky**“ a stále více se zaměřují na jeho všeobecné vymýcení s odkazem na jeho zjevné negativní důsledky pro blahobyt. Zde poukážeme na čtyři alternativní hypotézy pro přetrvávání raného manželství, navzdory jeho asociacím se špatným blahobytem, vyplývající z teoretického rámce ekologie lidského chování. Za první, rané manželství může být **adaptivní** (např. maximalizuje reprodukční úspěch), i když je to škodlivé pro blaho, když je průměrná délka života krátká. Za druhé, konflikt mezi rodiči a potomky může vysvětlit předčasné manželství, kdy rodiče **ekonomicky profitují** na úkor nejlepších zájmů své dcery. Třetí, brzké manželství lze vysvětlit **mezigeneračním konfliktem**, kdy se dívky vdávají mladé, aby se osvobodily od pokračující práce v rodinách narození. A konečně, jak dcery, tak rodiče z relativně znevýhodněného prostředí upřednostňují **předčasný sňatek** jako „nejlepší ze špatných pracovních strategií“, když představují nejlepší možnost vzhledem k nedostatku proveditelných alternativ (Schaffnit & Lawson, 2021).

2.3 Funkce rodiny

Každý víme a psychologové speciálně, že rodina je **nenahraditelné prostředí** pro výchovu a vývoj dětí. Probíhá zde důležitý proces socializace a jsou zde předávány různé normy, hodnoty a zvyky. Primární rodina působí na dítě a ovlivňuje jej, jak se bude chovat a jaký bude v budoucnu. Dítě je zde formováno a jsou mu předávány hodnotové vzorce rodičů.

Definujeme-li rodinu jako systém, můžeme využít nejjednodušší klasickou pracovní definici systému - „*systém je soubor částí a vztahů mezi nimi.*“ Rodinu také můžeme definovat jako **skupinu lidí se společnou historií, současnou realitou a budoucím očekáváním vzájemně propojených transakčních vztahů**. Členové jsou často vázání hereditou, legálními manželskými svazky, adopcí nebo společným uspořádáním života v určitém úseku jejich životní cesty. Kdykoli mezi blízkými lidmi existují intenzivní a kontinuální psychologické a emocionální vazby, může být užíván pojem rodina, i když jde o nesezdaný pár, o náhradní rodinu atd. (Sobotková, 2012).

Funkce rodiny lze rozdělit do dvou hlavních kategorií: 1, poskytování materiální podpory a dohledu a 2, poskytování afektivní a kognitivní podpory, socializace a vzdělávání. Obojí je nezbytné pro zdraví a vývoj dětí. V naší společnosti může mnoho

veřejných spolků a sociálních programů pomoci rodičům s první kategorií funkcí, ale jen málokteré jim pomohou s tou druhou. Pediatři jako pozorovatelé soukromého a psychosociálního nitra rodin mají také jedinečnou příležitost pomáhat rodičům při úspěšném plnění jejich funkcí a rodičovství (Schor, 1995).

Funkce rodiny se mění s **vývojem společnosti**. Mezi základní funkce řadíme biologicko-reprodukční, ekonomicko-zabezpečovací, emocionální a socializační výchovu. Nyní si jednotlivé funkce krátce představíme. **Biologicko-reprodukční**, která slouží k zachování lidstva. Zde je velmi důležitý vztah mezi mužem a ženou, pokud z tohoto vztahu vznikne nový život, pak tady nalézá svou genetickou výbavu (Dunovský, 1999).

Ekonomicko-zabezpečovací funkce se nevztahuje pouze k dětem, ale na všechny členy rodiny. Rodina je brána jako důležitý prvek ve vývoji ekonomického systému naší společnosti. Z rodiny se stává spotřebitel a je na něm závislý trh. Zabezpečovací funkce pomalu přechází z oblasti materiální do oblasti sociální a kulturní. Můžeme říct, že ekonomicko-zabezpečovací funkce má poskytovat svým členům pocit životní jistoty (Malina, c2009).

Emocionální funkce rodiny poskytuje „teplo rodinného domova“, pocit bezpečí, jistoty a lásky. Prožívaná emocionalita je jedním z nejdůležitějších soudržných faktorů rodiny. Mluvíme o potřebě vzájemné opory, bezpodmínečného přijetí, sdílení zážitků a společně strávený čas. Tato funkce je stejně důležitá jak pro děti, tak i rodiče a je předpokladem zdravého emocionálního vývoje dítěte (Malina, c2009).

Jako poslední máme **socializačně-výchovnou** funkci, která je výsledkem pozitivních emocionálních vztahů a atmosféře v rodině. Jak plyne z názvu, tak rodina je sociální skupina, která učí dítě, jak se chovat a uplatňovat ve společnosti. Má za úkol připravit dítě na samostatný život. Primárně by měla probíhat v rodině, kdy rodiče působí na děti a ovlivňují je. Nicméně v dnešní době jsou velmi důležité a mají podstatný vliv na dítě sociální instituce jako škola, škola, zájmové kroužky atd. Rodina je primárním typem společnosti, které dítě poznává a díky tomu se vytváří jeho osobní postoj ke všem dalším skupinám (Matoušek, 2003).

2.4 Rodina jako prostor pro uspokojování potřeb dítěte

Slovo rodina v mnohých z nás evokuje teplé a bezpečné místo, kde můžeme vyjadřovat naše pocity, přání, tužby, ale i smutek a ventilovat všechny problémy. Rodina

by mělo být místo kam se rádi a celý život vracíme. Některé děti nemají to štěstí a vyrůstají v rodině, kde nejsou uspokojeny jejich základní potřeby. Rodina pro ně není bezpečné místo, právě naopak, snaží se z ní utéct a jejich dospívání může být tímto velmi ovlivněno. Co se týče dysfunkčních rodinných vztahů, tak jimi se budeme věnovat dále v následující podkapitole.

Rodina pro rodiče a děti představuje domov, tedy soukromí, bezpečné místo a východisko všech životních aktivit. Domov je místem, kde jsme **plně akceptováni** a toto přijetí a lásku si nemusíme zasloužit. Toto je ideál, jemuž se realita více či méně přibližuje. Soužití členů rodiny je mnohostranně podmíněno a ovlivňováno, neustále se vyvíjí a podléhá změnám, které si dospělí sami ani nemusí uvědomovat. Zároveň je chování každého člena rodiny podstatně určováno jednáním ostatních členů a nejslabším článkem v řetězu mezilidských vztahů v rodině jsou děti, takže na nich se každá krajnost nejdříve a nejsnadněji projeví. Dobrý vztah mezi rodiči není samozřejmostí a není jednou provždy, ale vyvíjí se každodenními zkušenostmi a prožitky, které jejich chování a celý duševní život doprovázejí při vzájemném soužití celé rodiny (Vymětal, 2004).

Kvalita interakcí mezi dítětem a rodičem je **klíčová pro optimální vývoj dětí**. Charakteristika kvalitního rodičovství zahrnuje věnování času, myšlenek a energie-být citlivý a empatický a schopnost vytvářet intimní vztahy. Děti, jejichž rané primární vazby jsou uspokojující a jejichž rodiny jim poskytují bezpečný pocit lásky, podpory, hodnoty a sounáležitosti se cítí emocionálně bezpečně a naučí se vnímat sami sebe jako milující, očekávající pozitivní interakce s ostatními a schopnost vážit si blízkých vztahů. Děti, které zažívají odmítnutí nebo drsné zacházení se začnou považovat jako za nehodné lásky a očekávají odmítnutí ze strany druhých lidí (Schor, 1995).

2.5 Vliv rodinného prostředí na utváření osobnosti

Rodinné prostředí můžeme chápat jako místo, kde se vyskytuje společenství osob spjatých manželstvím nebo pokrevním příbuzenstvím. V dnešní době mohou rodinné prostředí tvořit i osoby bez manželského svazku, které vychovávají své potomky (Škrabánková, 2004).

Rodinné prostředí je vzhledem k jeho funkcím považováno v lidském společenství za jeden z nejvýznamnějších zdrojů vlivu, který **formuje jedince**. Rodinné prostředí působí na základní psychické, tělesné a sociální charakteristiky vývoje dítěte od

narození mnohdy až do období dospělosti. Hlavně ovlivňuje jazykovou a komunikační kompetenci dítěte, jeho kognitivní a emoční vývoj, postoje, předsudky a hodnotové orientace (Škrabánková, 2004).

Rodinné vztahy pomáhají dětem rozvíjet **zdravé osobnosti**. Děti, které vyrůstají ve vztazích, které jsou založené na vzájemném respektu, lásce, toleranci a sebeobětování, rozvíjejí zdravé osobnosti. Komunikace mezi členy rodiny má významný dopad na jejich duševní zdraví. Poruchami komunikace nejvíce trpí děti. Když dítě vidí své rodiče, jak diskutují o jejich problémech a pozitivně je řeší, najde příležitost, jak se připravit na problémy, se kterými se může ve svém budoucím životě setkat (Gunay Sharbat Gizi Agayeva, 2021).

Rodinné vztahy hrají důležitou roli při utváření osobnosti dítěte. Budování rodinných vztahů na základě zdravých psychologických základů, vzájemného respektu a lásky jedním z faktorů určujících vývoj společnosti. Vztahy v rodině jsou do značné míry určovány rolí otce a matky v rodině a jejich vzájemným vztahem. Tyto vztahy mají zvláštní vliv na sílu rodiny a výchovu dětí. Vztah rodič-dítě hraje důležitou roli při utváření osobnosti, duševního vývoje a chování předškolních dětí. Tento vztah je důležitý pro určování místa dítěte, jeho role v rodině, sebeuvědomění a rozvoj jeho schopností a dovedností (Gunay Sharbat Gizi Agayeva, 2021).

2.6 Sebepojetí a zátěžové situace

V posledních třech letech se potýkáme s novou nemocí **SARS-CoV-2**, známou jako koronavirus. V primární řadě se berou spíše důsledky na **fyzické zdraví**, ale co se týče toho **psychického** můžeme hovořit o stejně vážném problému. Mnoho lidí přišlo o práci, ztratilo své blízké nebo se sociálně distancovali od okolního světa. Všechny důsledky spojené s tou nemocí mohou mít za následek **zhoršené rodinné vztahy**. Rostoucí agresivita a stres může ovlivnit a mít za následek **rozpad rodiny**. Celá tato pandemie může nepřímo působit na sebepojetí dětí v rodinách.

Studie (Kandula & Wake, 2022) zdůraznila **okamžité psychologické reakce** a související faktory během počátečních fází COVID-19 mezi 1210 respondenty. Psychologický dopad studie byl hodnocen pomocí revidované škály událostí (IES-R) a stav duševního zdraví byl hodnocen pomocí škály deprese, úzkosti a stresu 21 (DASS-21). Podle zjištění této studie 53,8 % ohodnotilo psychologický dopad propuknutí

jako střední nebo závažný. Asi 16,5 % mělo středně těžké až těžké symptomy deprese, 28,8 % mělo středně těžké až těžké symptomy úzkosti a 8,1 % mělo středně těžkou až těžkou úroveň stresu.

Studie identifikovala podstatné **změny** u rodičů se **zvýšenou úrovní úzkosti a depresivní nálady**. Minimalizovaný mezilidský komunikační vztah může představovat zátěž pro péči o dítě a zanedbávání dítěte ze strany rodinných příslušníků i dalších závislých členů rodiny. Podle zprávy nové studie se očekává, že počet **sebevražd** v Kanadě spojených s nezaměstnaností **vzroste** ze 418 na 2 114. Výsledky deprese napříč zeměmi byly zjištěny u 21,39 % účastníků studie, kteří měli klinicky významné příznaky deprese (Kandula & Wake, 2022).

Další zátěžovou situací pro dítě je bezpochyby **rozvod** nebo **rozpad vztahu rodičů**. Dítě během konfliktu rodičů často slýchá kritická slova, může být svědkem bránění kontaktu rodiče s ním nebo může být příjemcem pomluv o druhém rodiči. Tedy vnímá situace, které mu bortí představy, které vychází z jeho minulých zkušeností, že rodiče jsou osoby, na které se může spolehnout, jelikož jsou slušní, spolehliví. Najednou před sebou vidí někoho jiného, z čehož může být zmatené. Nedokáže rodičům důvěřovat tak jako dříve, jelikož už neví, čemu a komu by mělo věřit. A navíc, dítě přestává věřit i samo sobě (Matějček & Dytrych, 2002).

V neposlední řadě bychom zmínili, jak je dětské **sebepojetí ovlivněno smrtí některého z členů rodiny**. Studie autorů Nguyen & Scott (2013) zkoumá zmírňující účinky fyzického a akademického **sebepojetí** na depresi u dětí, které zažily **smrt člena rodiny**. Vyšší fyzické sebepojetí zmírnilo vztah mezi smrtí člena rodiny a depresí. Neočekávaný vztah však ukázal, že vyšší matematické sebepojetí zvýšilo pravděpodobnost rozvoje příznaků deprese. Intervence, které se zaměřují na sebepojetí dětí, zejména na fyzické sebepojetí, po úmrtí v rodině mohou mít za následek méně příznaků deprese v pozdějším životě.

3 ROZVOD RODIČŮ

Rozvod rodičů považujeme za jednu z nejtěžších věcí, které mohou v životě dítěte nastat. Nehledě na to, že mohou mít fatální důsledky na psychiku v pozdějším životě. V následující kapitole se budeme věnovat dysfunkčním rodinným vztahům, které mohou vést k rozvodu a následné reakci dítěte na tento stav.

3.1 Dysfunkční rodinné vztahy

V současnosti se pohlíží na dysfunkční rodinu obecněji. Jedná se o rodinu, v níž se u jednoho nebo více členů projevuje **maladaptivní chování**, chování nezdravé. Můžeme ji charakterizovat jako rodinu, která popírá či **neřeší problémy**, její členové se vzájemně obviňují, chybí intimita, hranice mezi členy rodiny, uplatňují se nejasná pravidla, kompetence, komunikace. Tento rodinný systém může vytvářet podmínky pro individuální **psychopatologii**, jako je užívání návykových látek, asociální chování či neurózy. Psychopatologie jednotlivých členů pak může zpětně ovlivňovat fungování rodiny jako celku (Sobotková, 2012).

Pro řešení vývojových přechodů dítěte je nezbytná změna v dimenzi **soudržnosti a adaptability rodinného chování**. Soudržnost je emocionální pouto v rodině. Adaptabilita umožňuje rodinám změnu v reakci na rozvoj duševního stresu. Extrémy v těchto dimenzích mají za následek méně než optimální fungování rodiny. Vzorce rodinného chování, které se stanou dysfunkčními, mohou bránit například k rozvoji pozdější kariéry dítěte nebo navazování dysfunkčních partnerských vztahů v budoucnu (Morrow, 1995).

Dysfunkční rodina je taková, ve které se vyskytují **konflikty, nevhodné chování a nestabilita**. V dysfunkčním rodinném systému, kde je přítomno zneužívání nebo zanedbávání, jsou ostatní členové nuceni se přizpůsobit a umožnit destruktivní chování (Brandchaft, 2007). Mnoho lidí doufá, že jakmile opustí nefunkčnost svého rodinného domu, nechají za sebou i problémy z dětství. Bylo však zjištěno, že u dospělých z dysfunkčních rodin se kromě navazování a udržování důvěry v blízkých vztazích **objevují deficit** v komunikaci při řešení problémů (O'Shea Brown, 2021).

V dysfunkčních vztazích se často objevuje odloučení dítěte od rodiče (O'Shea Brown, 2021). Máme čtyři způsoby, ve kterých dochází k rodinnému distancování. Dva z níže popsaných způsobů označujeme jako **dobrovolné** a zbylé dva jako **nedobrovolné**. K **dobrovolnému distancování** dochází, když se člen rodiny vzdálí od ostatních, což je často iniciační vzdálenost nebo když je člen rodiny vytlačen zbytkem. Při konceptualizaci dobrovolné vzdálenosti je důležité poznamenat, že ji lidé mohou vyhledávat buď jednostranně nebo oboustranně. To znamená, že buď chce být v určité vzdálenosti jedna strana například dítě od rodičů nebo druhá strana například rodiče od dítěte nebo se vzájemně domluví, že je v jejich případě vzdálenost nezbytná například vzájemné zklamání obou stran (Scharp & Dorrance, 2018).

Druhým způsobem je odtahování od rodiny. V tomto případě jeden z členů rodiny iniciuje odstup a ostatní členové mohou a nemusí tento odstup přijmout. Proces dobrovolného odtažení souvisí s vyjádřením nesouhlasu s rodinou, odstěhováním nebo přerušením kontaktu bez vysvětlení. Pokus o distancování se mohl setkat s širokou škálou komunikačních reakcí od rodiny jako jsou konflikty, omluvy, podpora, nedostatek verbálních projevů nebo celkově komunikace (Scharp & Dorrance, 2018).

Třetí způsob se nazývá vzájemné rozloučení. Rodiče a děti mohou dojít ke vzájemnému rozhodnutí, že by dítě mělo odejít z domova a studovat vysokou školu. Je třeba poznamenat, že to bylo vzájemně dohodnuto, nicméně tento proces může být stále plný obtížných vyjednávání. V dysfunkčních vztazích někteří členové uvádějí, že nejsou jejich nejlepší „já“, když jsou jako rodina společně (Scharp & Dorrance, 2018).

Poslední způsob je nedobrovolné distancování. Jedná se o vzdálenost, kterou si jedinec nepřeje. Tento typ distancování může zahrnovat vytlačení nebo odstranění osoby třetí stranou (Scharp & Dorrance, 2018).

Co se týče rodinného distancování, tak si myslíme, že některé typy patří k životu. Jakmile dítě vyroste, přebírá zodpovědnost za svůj život a úkolem rodičů by měla být podpora a pomoc s následným osamostatněním, ať už v podobě přechodu na vysokou školu nebo do práce. Taková pomoc je dle našeho názoru pro dospívajícího člověka velmi důležitá.

3.2 Definice a příčiny rozvodů

Rozvodem je definováno **ukončení soužití dvou osob** na základě rozhodnutí příslušného soudu. Rozvod je možné uskutečnit na základě návrhu jednoho z manželů žijících ve společném svazku. Ve větším množství případů jsou primárními žadateli o rozvod ženy, u kterých je rovněž prokázán větší procentuální výskyt emocionálního nenaplnění v době trvání manželství. V rámci samotného procesu rozvodu je možné definovat fáze (Novák & Průchová 2007), které tomuto dění předchází.

1. **Fáze pochybností** – Tato fáze je mnohdy přítomna již před počátkem uzavření samotného sňatku. V současné době je známo, že více než 10 % páru navštěvujících manželské poradny uvádějí prvopočáteční pochybnosti již před jejich vstupem do manželství. V podstatě se jedná o uvažování, zda je tento krok tím správným, a zda dotyčný zvolil správného partnera, či mohl být jeho výběr jiný.
2. **Fáze ochladnutí vztahu** – Fáze ochladnutí vztahu je charakteristická projevením nesouladu mezi soužitím jednotlivých partnerů. Zde je nutné odlišovat nesoulad ve formě projevu stereotypního, dlouholetého soužití, které je zároveň ve většině případů doprovázeno respektem a pochopením pro partnera. Druhá forma nesouladu spočívá v projevu ambivalentních citových antipatií. Tato forma ve většině případů směřuje k rozvodu.
3. **Fáze před rozvodových fantazií** – Tuto fázi je možné dělit na dva druhy fantazií, které se v tomto období mohou objevovat. První z nich jsou akceptovatelného charakteru, kdy je možné tyto fantazie ventilovat ve smyslu toho že jeden z partnerů upozorňuje druhého na chyby a fakta, která mu vadí a rovněž doufá v nápravu, či sní, o tom, že se partner změní. Druhý typ fantazií je pro protějšek zcela neakceptovatelný, většinou se jedná o představy, jak by dotyčnému bylo bez partnera, či podobné myšlenky, které jsou většinou ventilovány v afektu při konfliktech.
4. **Fáze odluky** – Tato fáze je primárně zaměřena na oddělení soužití jednotlivých osob. V České republice je velmi běžné, že dvě osoby procházejí odlukou, již před započítím rozvodového řízení. Mnohdy je tento fakt také dán snahou o uvědomění si, zda dotyčné osoby bez sebe dokážou žít, či zda nepotřebují pouze určitý prostor od partnera. V rámci podmínek smluveného rozvodu je rovněž faktické oddělení soužití manželů po dobu delší než 6 měsíců, tato podmínka je ukotvena v právním řádu České republiky (Hrušáková, Králíčková, Westphálová a kol. 2015).

5. **Fáze rozvodu** – V této fázi jsou již ukončeny veškeré snahy o nápravu celkové situace dvou osob, kteří spolu žili v manželství. V této fázi jsou primárně řešeny paradigmaty následujícího rozvodu, tedy jakým způsobem bude rozvod učiněn. V každém z rozvodů je možné ctít fázi domluvy, kdy se účastníci rozvodu navzájem dohodnou na jednotlivých vyrovnáních, či na preferencích v oblasti péče o dítě. Tato možnost rozvodu je v českém právním řádu označována jako rozvod nesporný.

Příčin rozvodů může být celá řada. V nejčastějších případech jde o kombinaci několika soustavně působících faktorů na psychiku jednotlivých aktérů v manželství. Mezi nejčastějšími příčinami rozvodů jsou diametrálně odlišné povahy obou manželů, nízký věk při uzavření sňatku, frustrace, nevěra, či netrpělivost a cholerická povaha (Novák 2000).

3.3 Reakce dětí

Reakce u dětí mohou být různé, dle úrovně stresorů, které na dítě během rozvodu působí. Je nutné zmínit, že tyto faktory na dítě nepůsobí pouze během rozvodu, ale zahrnují také konflikty zúčastněných stran před rozvodem, i nastavení střídavé péče, vztahy obou rodičů a psychický stav jeho rodičů. Tyto veškeré aspekty nadále díky svému systematickému působení na **dítě ovlivňují jeho chování a projevy**. V rámci celkového působení je možné říct, že ve velkém množství případů mají reakce dítěte **psychosomatický původ**, kdy chce nezletilý na sebe upoutat pozornost. Mezi nejčastější reakce na rozvod u nezletilých jsou řazeny:

Lež – Lež se projevuje nejčastěji u dětí v předškolním a mladším školním věku. Primárně se tento jev u dotyčných projevuje, protože se v jeho aktuální situaci necítí komfortně. Tento fakt má za následek útěk do vymyšleného světa fantazií a lží, které dítě projevuje i na venek, vůči dospělým či soukmenovcům (Mikulková, 2021).

Drobné krádeže – Drobné krádeže nastávají na základě vypjaté atmosféry a nevhodného působení této atmosféry na dítě. Také může být ovlivněno špatným příkladem, ze strany rodičů. Jedinec v mnoha případech opouští domov za účelem styku se svými přáteli. Trávení času s nimi mu umožňuje zapomenout na atmosféru v rodině. V případě kombinace nevhodného působení prostředí a shlukování se s nevhodným kolektivem může dané dítě potom přebírat nevhodné vzorce chování, ve smyslu páchaní drobných krádeží.

Krádeže nemusí být přítomny pouze v obchodech, může jít kupříkladu i o školní krádeže, či krádeže v rodině dítěte (Sochůrek, 2001).

Separáční úzkost – Tento jev nastává převážně u dětí v předškolním věku. Primárně nastává díky trávení času pouze s jedním z rodičů. V momentě, kdy je posléze v přítomnosti druhého rodiče, se kterým netráví tolik času neví, co od něj má čekat a přichází stav separáční úzkosti. Dítě se projevuje hystericky, zmateně a plačtivě v dané situaci (Mikulková, 2021).

Noční děsy – Z latiny *pavor nocturnus*, tento jev se projevuje u dětí přibližně do 15 let věku. Jde o krátký sen provázený děsy, či jinými faktory, které v dotyčném vzbuzují strach. Tato forma snu se projevuje během REM spánku. Dotyčný při snu zrychleně dýchá, také se zrychluje tepová frekvence, a mnohdy může být tento jev spojen s křikem během snu. V rámci tohoto jevu při rozvodovém řízení, či vypjaté atmosféře v domácnosti lze hovořit o projevu nočních mūr díky působení traumatizujících událostí na dítě. V některých případech se noční mūry opakují v častých frekvencích a mohou se řadit do symptomů posttraumatické stresové poruchy. V tomto případě daný jedinec poté zažívá pocity strachu z možného spánku, jelikož se v něm projevuje nejistota, co prožije v daném snu (Nielsen & Carr, 2017).

Lhostejnost – V některých případech se u dítěte projevuje lhostejnost k celé situaci, která je v rodině přítomna. Dítě se chová tak, jako by na něj celá situace neměla takřka žádný vliv a vůbec se jej netýkala. Tento faktor se projevuje u dítěte, díky tomu, že si s celou situací nedokáže poradit, a neví, jak ji adekvátně zpracovat (Špaňhelová, 2010).

Pocit viny – Pocit viny je jedním z častých projevů emocí u dítěte při rozvodu rodičů. Dítě neví, jakým způsobem se má emočně s rozvodem a atmosférou v domácnosti vyrovnat. Začínají vyvstávat myšlenky, že rozvod byl zapříčiněn jeho vinou. Tento fakt umocňují hádky v domácnosti dítěte, kdy si kupříkladu rodiče dávají za vinu špatný prospěch dotyčného, či nevhodné chování (Špaňhelová, 2010).

Koktání – Koktání u dětí je doprovázeno protahováním některých hlásek, či jejich zkracováním. Koktavost ve spojení s rozvodem je způsobena neschopností dítěte vyjádřit velké množství myšlenek a pocitů, které aktuálně prožívá. Tyto myšlenky a pocity dítě nedokáže v daný moment adekvátně zpracovat, a proto začne koktat. Příčinou tohoto projevu jsou stresující prvky a zátěž, které na dítě působí při konfliktech v domácnosti, a se kterými se dítě pokouší vyrovnat (Špaňhelová, 2010).

Pomočování – Pomočování je velmi častým projevem u dětí v předškolním, či mladším školním věku. V situaci, kdy je dítě vystaveno nekomfortním situacím, kterých se bojí je možné, že se projeví enuréza. Projev enurézy mimo spánkový cyklus může nastat v momentě hádky rodičů, či vypjaté atmosféře v domácnosti. Enuréza se rovněž může projevovat v rámci spánkového cyklu při projevu nočních děsů (Dunovský, 1999).

Nechutenství – Mezi časté reakce u nezletilých na neshody, či rozvod bývá projev nechutenství, v tomto směru dítě přestává jíst v přítomnosti rodičů, připravuje si vlastní nekalorické jídlo, či odmítá pozřít potravu úplně. V určitém procentu případů je prvotní projev nechutenství počínající fází mentální anorexie, kdy je tato nemoc v určitém smyslu podpořena dysfunkčními vztahy v rodině a přehlížení citových potřeb dítěte (Špaňhelová, 2010).

Útěk – Útěk z domova je reakcí dítěte na nevhodnou atmosféru domácnosti, či stresujícími faktory působícími na dítě způsobených rozvodem. Útěk by se v rámci působení těchto faktorů dal pojmut jakožto reakce dítěte na situaci, která se pro jeho osobu jeví jako nezvládnutelná. V rámci rozvodového řízení jsou přítomny impulzivní útky, kdy dítě při konfliktu zvolí útěk z domu. Tímto chováním jedinec projevuje neochotu nadále pobývat u daného konfliktu, či v dané situaci. Z jeho pohledu je útěk adekvátním řešením, kdy před nekomfortní situací, které je vystaven uteče (Vágnerová, 2012).

3.4 Úplná a neúplná rodina

Rodina je jakožto pojem známá již od nepaměti. Rodina je **skupina** navzájem **propojených osob**. V současné době je možné vnímat primární definici rodiny jakožto skupinu jedinců, kteří jsou navzájem propojeni manželstvím, nebo kdy v jedné domácnosti žijí dospělí lidé, kteří odpovídají svými činy za výchovu dětí.

Dle Sobotkové (2007) je možné rovněž rodinu vnímat jakožto **system**. Tento system je možné tento pojem vnímat jako soubor částí a působících vztahů mezi těmito částmi. Rodinný system je možné dělit dále na rodinu **základní**, kde jsou zahrnuti dospělí jedinci žijící v jedné domácnosti a jejich děti. Rodinu **rozšířenou**, která zahrnuje ve své skupině širší příbuzenstvo, a dále také rodinu **zakládající**, kterou je myšlena nová rodina, která vzniká spojením dvou osob (Máchová 1974).

V současné době je nutné dělit rodinu na dvě základní třídy, tou první je rodina **úplná**. Úplná rodina je definována jako společně žijící jedince ve společné domácnosti, či svazku se svými potomky. Pro tuto formu není nutné, aby dotyčný pár byl právoplatně oddán, je důležité, aby žil ve společné domácnosti a společně tvořil pár.

Ve druhém případě, tedy rodiny **neúplné** je rodina tvořena jedním dospělým jedincem, matkou či otcem, který žije ve společné domácnosti se svým potomkem. Neúplná forma rodiny může rovněž vzniknout smrtí jednoho z rodičů, či když jeden z rodičů opustí rodinu úplnou, nebo je dlouhodobě ve vztahu s jinou osobou (Márová, Matějček & Radvanová 1977).

3.5 Rozvodovost v České republice

V České republice je možné považovat rozvodovost za velmi **aktuální téma**. Rozvodovým řízením projde bezmála 50 % párů, kteří byli právoplatně sezdáni. Vysoké procento rozvodů je v České republice způsobeno hned několika atributy, prvním z nich je to, že v 90. letech minulého století docházelo k aktivnímu sezdávání velmi mladých párů, v současné době rozvodové procento ovlivňuje velké množství uzavřených svazků po velmi krátké době společného soužití. Přičemž je nutné zmínit, že se zvyšujícím věkem je procentuální rozvodovost nižší (Český statistický úřad, 2021).

V dřívějších dobách bylo rovněž slovo **rozvod velmi stigmatizováno**, a mezi společnostmi vnímáno velmi negativně. V současné době je pojem rozvod velmi normální **součástí** společenského **života**, kdy prakticky každý člověk je rozveden, či má ve svém okolí jednu, nebo více osob, která je v rozvodovém řízení, či již byla rozvedena.

V České republice je možné sledovat vzrůstající tendenci rozvodů za přítomnosti nezletilých dětí. Dle statistik Českého statistického úřadu (2021) je rovněž možné pozorovat vzrůstající tendence rozvodovosti u párů s větším počtem dětí, kdežto u manželství s jedním dítětem je vidět tendence postupného snižování. V rámci postupného snižování množství rozvodů je ovšem nutné brát v zřetel snižující se množství uzavřených sňatků.

Z hlediska obecného náhledu na **rozvod** je český národ velmi tolerantní, přičemž rozvod je brán jako **součást normálního života**, rovněž jako akt prostřednictvím, kterého je možné řešit neslučitelné povahové rozdíly, či zlovyky manželů (Kučera & Pavlík, 2002).

Do **manželství** vstoupilo celkem 46,8 tisíc párů, meziročně o 1,4 tisíc více, nicméně jejich počet zůstal nižší než v letech 2015–2019. Nejméně sňatků se konalo v lednu (0,8 tisíce), nejvíce v srpnu (8,7 tisíce). Tři čtvrtiny snoubenců vstupovaly do manželství poprvé. Z pohledu věku byli nejpočetnější ženiši 28–31letí a nevěsty 26–30leté. U více než desetiny manželství (12,1 %) byl minimálně jeden ze snoubenců osobou s jiným než českým státním občanstvím (Český statistický úřad, 2021).

Ukončeno **rozvodem** bylo celkem 21,1 tisíc manželství, meziročně o 0,6 tisíc méně. Úroveň rozvodovosti poklesla ze 40,6 na 39,7 % a byla nejnižší od počátku století. Ve třech pětinach rozvodů šlo o manželství s nezletilými dětmi. V rozvedených manželstvích žilo celkem 20,4 tisíce dětí (Český statistický úřad, 2021).

4 VÝVOJOVÉ ASPEKTY SEBEPOJETÍ

V poslední kapitole se budeme věnovat vývojovým kritériím, která jsou spojená se sebepojetím. Jelikož se celá práce a s ní i spojený výzkum týká dětí a adolescentů je tedy vhodné vymezit základní charakteristiky věkových období dle vývojové psychologie spojené se sebepojetím. Dále se zaměříme na obecné znaky psychického vývoje, biologické a sociální vlivy, které působí na dítě během dospívání. V neposlední řadě seznámíme čtenáře s vývojovými aspekty odpuštění dětí svým rodičům.

4.1 Vývojové milníky

Vývoj je jedním z **nejuniverzálnějších procesů**, kterým v průběhu života prochází všechny živé organismy. U člověka se vyvíjí motorika, poznávací schopnosti, emoce nebo sociální vztahy. Vývoj však neznamena pouze systematickou a přetrvávající změnu, ale také kontinuitu, která je základem stability **psychologických charakteristik**. Stabilita a změna se v kontextu vývojové psychologie obvykle zkoumá ve třech základních oblastech- **biologický vývoj, psychologický vývoj a sociální vývoj**, které jsou popsány v dalších podkapitolách (Vágnerová, 2005).

Jestliže srovnáme třicetiletého a čtyřicetiletého člověka, tak jejich vývojové stádium bude více méně stejné, nicméně když srovnáme pětileté a desetileté dítě, tak narazíme na značné vývojové rozdíly. Jelikož se výzkum zaměřuje na děti a adolescenty, tak se v následujícím textu dozvíme, co je typické pro každé **vývojové stádium**.

Ve vývoji **sebepojetí novorozence a kojence** je podstatný symbiotický vztah s matkou, který je základním pilířem budoucího pocitu jistoty a napomáhá v adaptaci na svět. O **Vynořujícím se Já** (emergent Self) mluvíme, když se dítě nachází v novorozeneckém nebo batolecím věku. Dítě začíná vnímat svoje tělo, jedná a cítí už od 2–6 měsíců. Ve věku 3–6 měsíců dochází k fázi uvědomování sebe sama, dítě začíná rozlišovat projevy sebe a druhých (Vágnerová, 2012).

Rozvoj **sebepojetí batolete** směřuje k potvrzení vlastní individuality a jedinečnosti. Hlavním tématem v tomto období je autonomie. Důležitými aspekty batolecího období je schopnost separovat se od matky a uvědomit si vlastní osobnost a její možnosti (Říčan, 2004).

Stejně jako batolecí věk, tak i **předškolní věk** je velmi důležitý v souvislosti s vývojem sebepojetí. Sebehodnocení dítěte vychází z hodnocení, které dítě napřed jednoznačně přijímá ze svého okolí a je spojeno s pozitivním nebo negativním emočním prožitkem. **Primární rodina** je důležitá pro vznik sebehodnocení v předškolním věku. Podstatná je zde akceptace, přijetí a citová vřelost (Urbanovská & Škobrtal, 2012).

V období **školního věku** se u dítěte začíná uplatňovat srovnávání s vrstevníky. Dítě si začíná všimnout rozdílů i shod nejčastěji ve škole mezi spolužáky. Dochází zde ke **spontánní sebereflexi**, která bývá často jako jedna z projevů introspekce. Děti středního školního věku si uvědomují stálost své osobnosti, ačkoli jsou ještě přesvědčeny, že se jejich negativní vlastnosti v průběhu času změní na pozitivní. Rozhodně jsou si vědomi jedinečnosti sebe sama (Langmeier & Krejčířová, 2006).

S počátkem **dospívání** (kolem 11–12 roku) můžeme sledovat výrazný a dočasný pokles úrovně sebehodnocení. Kladné sebehodnocení je přitom podstatné pro celkové duševní zdraví a ovlivňuje také motivaci a výkon ve škole (Říčan, 2004). Důležitý úkol dospívání je dosažení **stabilního pocitu vlastní identity**, pochopení a přijetí psychické diferenciaci a psychické nezávislosti. Hledání a vytváření osobní identity je záležitostí celého našeho života – v dospívání je otázkou klíčovou. Proces utváření identity v době adolescence někdy označujeme jako **individuaci**. Hledání vlastní identity a sebepojetí není pasivní, naopak – dospívající se snaží aktivně zkoušet různé postoje a experimentuje. Součástí sebepojetí dospívajících je výkonové hledisko a významnou roli zde hraje hledání hodnotové orientace (Vágnerová, 2012).

Kognitivní vývoj neprobíhá spojitě, některé relativně významné posuny umožňují rozlišovat jednotlivá stádia úrovně poznání. Jean Piaget (Hartl & Hartlová, 2015) rozeznává u kognitivního vývoje čtyři hlavní stádia. **Senzomotorické období** (narození až 2 roky) kde jsou důležitými procesy motorická aktivita, vnímání a experimentování. **Předoperační období** (2 až 7-8 let) kde jsou důležitými procesy řeč, tvoření představ a jednodušší myšlení. **Období konkrétních operací** (7-8 až 11-12 let) kde jsou důležitými

procesy logické myšlení a operování s abstraktními pojmy. **Období formálních operací** (11-12 a více let) kde jsou důležitými procesy abstraktní a formální logické operace.

Psychický vývoj lze charakterizovat jako zákonitý proces, který má podobu posloupnosti na sebe navazujících vývojových fází. Pořadí změn, typických pro jednotlivé fáze, se řídí určitými zákonitostmi: je **stabilní** a **nelze je libovolně měnit**. Vývoj je **celistvý proces**, který zahrnuje všechny složky somatické, psychické i sociální v jejich vzájemné interakci. Vývoj je za normálních okolností kontinuem postupných proměn. V rámci rozvoje psychických vlastností a procesů dochází k jejich **diferenciaci** a **integraci**. Vývoj vede ke vzniku kvalitativně nových forem, jejichž důsledkem je i změna interakce jedince a prostředí, stimuluje další rozvoj (Vágnerová, 2012).

4.2 Biologické vlivy

Biologická determinace lidské psychiky je určena prostřednictvím **biologických vlivů** na organismus a **tělesnou stavbou člověka**. Tato stavba je zcela jedinečná pro každou osobu žijící na planetě zemi. Determinace lidské psychiky v rámci biologických vlivů je primárně ovlivněna **nervovou soustavou**. Nervová soustava sestává z neuronů, a primární úlohou této soustavy je reakce na podněty. Lze říct, že determinace biologického vlivu v rámci nervové soustavy spočívá primárně v **nepodmíněných reflexech**, které jsou pro každého jedince vrozené (Orel, 2015).

Dalším biologickým vlivem který se podílí na vývoji osobnosti je bezpodmínečně **dědičnost**. Dědičností je označen soubor vloh k úspěšnému výkonu určité činnosti získaných prostřednictvím genotypu přeneseného od biologických rodičů. Prostřednictvím dědičných prvků jsou rovněž získávány předpoklady k **rozvoji určitých schopností**. Dědičná výbava každého jedince je jedinečná, to je dáno mutací jednotlivých genotypů a segregací genů (Kočárek, 2008).

Biologickým vlivem působícím na vývoj osobnosti jsou rovněž **biologické potřeby** daného jedince. Tyto potřeby zajišťují základní fyziologické potřeby pro přežití dané osoby (Maslow, 2014).

Tělesný stav a růst organismu je možné rovněž považovat za základní biologické vlivy působící na jedince při jeho vývoji. V rámci biologické determinace je nutné pro optimální vývoj jedince správný **růst organismu** ve smyslu vývoje kostí, mozku a tělesné

schránky. Každá osobnost má dle svých genetických vlivů jinou optimální stavbu těla a je nutné tohle brát v potaz při posuzování osobnosti.

V rámci tematiky biologických vlivů osobnosti je nutné zmínit **evoluční programy chování**, které s tímto tématem velmi úzce souvisí. Tyto scénáře tvoří systémy instinktů a reflexů prostřednictvím, kterých je reagováno na základní situace v životě a přizpůsobení se jednotlivým životním podmínkám. Primárními evolučními programy jsou **vrozené vzorce chování**-potravní, obranné a orientační. Také **podmiňovací mechanismy** osobnosti a v neposlední řadě **hereditární vlivy** pro osobnost, které jsou úzce provázány se sociálními vlivy a reakcí na určité situace (Langmeier & Krejčířová, 2006).

4.3 Sociální vlivy

Sociální vlivy **působí** na jedince prakticky **od** počátku jeho **narození**. Na osobnost jako takovou působí souled činitelů, událostí a fyzických podmínek jeho života. Mezi sociální vlivy jsou řazeny společenské normy společnosti, sociální prostředí a kultura v dané společnosti (Argo, 2019).

Primární sociální vliv na dotyčného působí ze stran sociálních skupin. Tyto vlivy působí na jedince během celého života, nejsou tedy zakončeny po vyvinutí v dospělého jedince. Hlavním sociálním vlivem na každého jedince je **rodina**. Tato sociální skupina působí na jedince v oblasti náboženství, sociálních norem, a osvojování základních návyků, které si člověk v průběhu vývoje tvoří. Je nutné říct že prostřednictvím tohoto činitele jsou rovněž spoluvytvářeny emoce daného jedince (Eagly, Wood & Diekman, 2000).

Další skupinou, která působí na sociální vývoj jedince je **škola**, ta působí ve smyslu koncepce studia a atmosféry mezi jednotlivými studenty. Rovněž v rámci sociálních skupin a vztahů mezi těmito jednotlivými skupinami. Škola je velmi důležitou skupinou v oblasti **socializace daného jedince**. Další ze sociálních vlivů v oblasti školní docházky na daného jedince je vrstevnická skupina jedinců, do které jedinec patří. V rámci vstupu do nového kolektivu je možné hovořit o formální skupině, která se posléze formuje na neformální (Čábalová, 2017).

Dle Čápa (1993) je nutné zmínit formování dané skupiny jedinců **z formální skupiny na neformální**. Žák se postupem času v rámci skupiny začleňuje do menších skupin, které jsou zcela neformální. V některých případech nemusí být toto začlenění zcela

jednoduché v momentě, kdy dítě není zcela připraveno na tuhle adaptaci povahovými rysy, či když dítě pochází z **dysfunkčního prostředí**. V těchto případech je možné pozorovat u dítěte stydlivost, neochotu zapojit se do kolektivu, či propadání **pocitu méněcennosti**.

V rámci celkového působení jednotlivých vlivů je ovlivňována konformita daného jedince a povahové vlastnosti daného jedince (Argo, 2019). Je důležité zmínit také zcela **formální skupinu**, která je považována rovněž za sociálního činitele působícího na jedince a utvářející jeho rysy. Formální skupina není v blízkém příbuzném vztahu. Pro formální skupinu rovněž není nutné stejná věková kategorie, či stejné zájmy. Formální skupina je charakteristická svými **pravidly a normami**. V rámci tohoto typu skupin je možné hovořit o kupříkladu pracovních skupinách. I v přítomnosti tohoto typu skupin se rovněž ale mohou odehrávat neformální skupiny, či jejich působení. V některých případech je tomu tak, že i přes existenci formální skupiny jsou v zde přítomny malé neformální skupiny, často skrývajícího se charakteru (Novotná, 2010).

4.3.1 Vývojové aspekty odpuštění

Období rozvodu rodičů může být pro některé děti velmi **traumatizující**. V některých případech je rozvod doprovázený silnými emocemi, výčitkami, vydíráním nebo strachem. Tohle všechno působí na **dětskou psychiku a formování osobnosti**. Děti si mohou tyto negativní pocity z období rozvodu brát do budoucna a může se stát, že i po několika letech **nejsou schopni odpustit** svým rodičům. V následujícím textu seznámíme čtenáře s některými vývojovými aspekty odpuštění.

Význam **schopnosti odpouštět** s věkem **roste**. V průběhu větší části života se rozšiřuje sociální okruh a tím i kontext, ve kterém se odpuštění odehrává. Dítě se **učí odpuštění a smíření** nejprve v relativně malém kontextu rodiny, potom jej rozšiřuje na vrstevníky, partnery a na svou vlastní rodinu (Toussaint, Williams, Musick, & Everson, 2001).

S věkem se odpuštění **prohlubuje**. Odpuštění v dětství bylo zkoumáno v závislosti na vnějších projevech omluvy, lítosti a nápravy viníka. Odpuštění a smíření byly dva překrývající se procesy a rozpor mezi vnitřním ne/odpuštěním a vnějším projevem bývá u dětí velmi malý. U dětí ani bezpodmínečné odpuštění nepozorujeme. Klade se větší důraz na bezpečí, hranice a smíření. S věkem, zralostí a pevnější identitou a integritou se člověk může rozhodnout pro bezpodmínečné odpuštění (Denham, Neal, Wilson, Pickering, & Boyatzis, 2005).

S věkem se mění **motivace k odpuštění**. Podle Enrighta (2000) se v průběhu života, mimo jiné i v souvislosti s kognitivním vývojem, mění motivace k odpuštění. Od pomstychtivého odpuštění, přes sociální očekávání, až k sociální harmonii a odpuštění jako vyjádření bezpodmínečné lásky. Schopnost odpouštět nezůstává jen naučenou slušností ani mechanismem, který redukuje negativní emoce vůči viníkovi. Stává se ctností a charakterovým rysem člověka, který může do svého okolí vnést něco velmi silného a pozitivního.

I neodpuštění je možnost. V průběhu celého vývoje se mohou vyskytovat lidé, kteří místo odpuštění budou volit jinou strategii řešení. Pro někoho je to součástí jeho životní filozofie. Jejich strategií je odplata a v odpuštění nevidí ctnost, nýbrž slabost. Pro jiného je odpuštění příliš těžké a nepředstavitelné. Celým svým životem přehrávají prožitek a důsledek svého traumatu. Nedospěli do situace, kdy by mohli hněv a zármutek odložit (Girard & Mullet, 1997).

Vývojový posun od biologických daností ke svobodě. Na začátku vývoje je odpuštění výrazně ovlivněno **biologickou daností temperamentu**, později hraje důležitou roli **prostředí** a **rodina**. V dospělosti je schopnost odpouštět spojena s **osobnostními rysy**. Ve stáří se jeví jako více nezávislé a svobodné (Worthington, 2005).

4.4 Související výzkumy sebepojetí

Sebepojetí prochází formativními **změnami** v dospívání, včetně lineárních a nelineárních změn v přijímání perspektivy, sociálním srovnání a sebehodnocení, a právě změny v této koncepci představují zranitelnost i příležitost pro rozvoj adolescentů (Crone, Green, Groep & Cruijsen, 2022). V následujících řádcích se dozvíme, kdo se ze zahraničních i českých autorů věnoval výzkumu sebepojetí.

Jako první se podíváme na výzkum z **českého prostředí**, konkrétně jde o tým psychologů z Univerzity Palackého v Olomouci (Orel, Obereignerů, Reiterová, Malůš, & Fac, 2015; Obereignerů a kol., 2017). V roce 2015 byla standardizována metoda **Dotazník sebepojetí dětí a adolescentů PHSCS-2** (Obereignerů a kol., 2015), který hodnotí 7 oblastí sebepojetí. Ve stejném roce, kdy proběhla standardizace dotazníku, byl dovršen výzkum se vzorkem 4901 dětí a adolescentů z celého území ČR. V obsáhlém zkoumaném souboru byl prokázán **statisticky signifikantní rozdíl mezi pohlavími v pěti subškálách**

a také byly nalezeny významné statistické rozdíly mezi některými věkovými skupinami (15–16 let a 17–18 let) (Orel, Obereignerů, Reiterová, Malůš, & Fac, 2015).

Orel (2016) ve své práci uvádí výzkum, který se zabývá vztahem mezi **sebepojetím a pohlavím/genderem**. Podle Wylieho (1989 citováno v Orel, 2016) neexistují žádné dostatečně průkazné rozdíly v celkovém sebepojetí chlapců a dívek, a to v žádné věkové kategorii. Závěry tohoto výzkumu vycházejí z nedimenzionálního měření a nezohledňují multidimenzionální pohled na sebepojetí.

I když jsou známy **emocionální důsledky dětského vystavení se odcizenému chování rodičů** u dětí a dospívajících rozvedených rodičů, tak existuje jen málo důkazů o jejich dlouhodobých důsledcích v dospělosti. Miralles, Godoy a Hidalgo (2021) přišli se závěrem, že děti vystavené odcizení rodičů vykazují v dospělosti příznaky deprese a úzkosti, vyšší riziko psychopatologie, **nižší sebepojetí** a soběstačnost. Stejně tak vyšší míra užívání alkoholu a drog, problémy s rodičovskými vztahy, nejistá vazba, nižší kvalita života, vyšší míra rozvodovosti, pocity ztráty, opuštění a viny. Také uvádějí, že jejich partner nebo prarodiče opakují toto odcizující chování na svých dětech.

Hu, Zhou, Crowley-McHattan & Luiu (2021) zkoumali **faktory, které ovlivňují účast na fyzické aktivitě u dětí a dospívajících ve školním věku** s pomocí sociálně ekologickým modelem (SEM) navrženým McLeroyem et al. (1988). Výsledky ukázaly, že nejčastějšími ovlivňujícími faktory na intrapersonální úrovni byly pohlaví, věk, etnicity a **sebepojetí**. Na mezilidské a organizační úrovni byla podpora přátel, rodičů a učitelů pozitivními prediktory účasti studentů na fyzických aktivitách.

Sebepojetí může souviset i s **fyzickou aktivitou a zdatností**. Tímto výzkumem se zabývali Hands, Chivers, McIntyre, Timler & Parker (2020). Celý výzkum nese název Vztahy mezi motorickou kompetencí, fyzickou aktivitou, zdatností a **sebepojetím** u dětí a dospívajících s vývojovou poruchou koordinace. U pacientů s vývojovou poruchou koordinace byla zjištěna nízká úroveň fyzické aktivity a zdatnosti, ale sebepojetí nebylo v těchto studiích zvažováno. Obraz je zakalený mnoha termíny používanými ke zkoumání sebe sama. Zjistili, že **sebepojetí není nutně nižší u lidí s vývojovou poruchou koordinace**, pokud nevěří, že fyzická zdatnost je důležitá. Byly však zjištěny rozdíly v závislosti na pohlaví a věku. U osob s vývojovou poruchou koordinace, i když je fyzické sebevnímání nízké, jejich obecné sebepojetí nemusí být nutně sníženo. V dospívání se

k informování o sebepojetí využívají širší zdroje informací a nedůležité vlivy se neberou v úvahu.

VÝZKUMNÁ ČÁST

5 VÝZKUMNÝ PROBLÉM A CÍLE PRÁCE

Primárním tématem diplomové práce je **sebepojetí dětí v návaznosti na matrimonium rodičů**. V posledních letech se setkáváme s trendem, kdy mladí lidé uzavírají manželství v pozdějším věku. Celý tento proces je spojený i s pozdějším zakládáním rodiny. Žijeme v době, která mnohé mladé lidi nutí soustředit se spíše na práci a výkon než na budování rodiny. Pokládáme si otázku, zdali má tato situace vliv na délku manželství, které může negativně ovlivnit sebepojetí dětí. Vlastní sebehodnocení vychází ve svém základu z hodnocení, které dítě zprvu jednoznačně přijímá ze svého okolí, zejména od rodičů a jiných autorit (Urbanovská, & Škobrtal, 2012). V následujících definovaných cílech se podíváme, jaký je předpoklad sebepojetí dětí z úplných a neúplných rodin.

První cíl výzkumu je porovnat děti a adolescenty z úplných rodin-tím je myšleno rodiče, kteří jsou v manželském svazku či rodiče, kteří jsou partneři a sdílejí společnou domácnost a neúplných rodin. Druhou skupinu neúplných rodin budou tvořit děti a adolescenti, kteří mají rodiče rozvedené nebo se jedná o bývalé partnery, kteří spolu již nežijí a nesdílejí společnou domácnost. Předpokládáme, že tento rodinný status se odrazí v sebepojetí dětí a adolescentů. Budeme porovnávat všechny subškály (6) dotazníku sebepojetí Piers-Harris 2. Děti a adolescenti z neúplných rodin mohou mít v důsledku rozpadu vztahu jejich rodičů negativnější vnímání vlastní osoby, horší sociální vztahy a nižší sebepojetí.

Druhý cíl výzkumu se zaměřuje na skupinu dívek a chlapců z úplných a neúplných rodin, kde předpokládáme, že dívky i chlapci z neúplných rodin budou vykazovat nižší sebepojetí z důvodu negativní rodinné situace a všechny tyto aspekty se budou projevovat v osobním i sociálním životě dívek a chlapců.

5.1 Formulace hypotéz ke statistickému testování

V souvislosti s definovanými cíli výzkumu jsme si stanovili celkem **4 hypotézy**, které budeme ověřovat, přičemž v druhé hypotéze jsme ověřovali všech šest subškál. Všechny hypotézy vychází z teoretické části a zaměřují se na zkoumání sebepojetí dětí a adolescentů, kteří pocházejí z úplných nebo neúplných rodiny.

H1: Kontrolní skupina dětí z úplných rodin vykazuje statisticky vyšší celkové sebepojetí v Dotazníku sebepojetí Piers-Harris 2 než experimentální skupina dětí z neúplných rodin.

H2: Experimentální skupina dětí z neúplných rodin vykazuje statisticky nižší skóre v subškálách-Intelektové a školní postavení (INT), Popularita (POP), Fyzický zjev (PHY), Přizpůsobivost (BEH), Štěstí a spokojenost (HAP), Nepodléhání úzkosti (FRE) v Dotazníku sebepojetí Piers-Harris 2 než kontrolní skupina dětí z úplných rodin.

H3: Kontrolní skupina dívek z úplných rodin vykazuje statisticky vyšší celkové skóre v sebepojetí než experimentální skupina dívek z neúplných rodin v Dotazníku sebepojetí Piers-Harris 2.

H4: Kontrolní skupina chlapců z úplných rodin vykazuje statisticky vyšší celkové skóre v sebepojetí než experimentální skupina chlapců z neúplných rodin v Dotazníku sebepojetí Piers-Harris 2.

6 TYP VÝZKUMU A POUŽITÉ METODY

Ve výzkumu v rámci diplomové práce byl využit **kvantitativní přístup**, konkrétně se jedná o **dotazníkové šetření**. Kvantitativní výzkum je ve společenských vědách metoda standardizovaného vědeckého výzkumu, která popisuje zkoumanou skutečnost pomocí proměnných (znaků), které můžeme vyjádřit čísly. Ta mohou vznikat jednak měřením nebo častěji škálováním samotnými respondenty (např. od 1 do 10). Výsledky jsou pak zpracovány, většinou pomocí **statistických metod** a nakonec interpretovány. Kvantitativní výzkum oproti kvalitativnímu vyžaduje větší soubory dat a respondentů, výsledky jsou více reprezentativní, méně závislé na názorech a schopnostech respondentů a vedou tak k lépe ověřitelným a srovnatelným výsledkům. Jejich interpretace bývá naopak náročnější (Ferjenčík, 2000).

V rámci našeho výzkumu pracujeme s dvěma výzkumnými soubory, kde první skupina (experimentální) je tvořena účastníky s rozvedenými/rozejitými rodiči a druhá (kontrolní) skupina je tvořena účastníky z úplných rodin-tedy s rodiči, kteří jsou v manželském či partnerském spojení a sdílejí společnou domácnost. Hlavní cíl této práce je popis zkoumaných fenoménů a následná predikce jevů směřujících do budoucna (Ferjenčík & Bakalář, 2010).

6.1 Testové metody

Testová baterie diplomové práce se skládá ze známého a hojně užívaného dotazníku **sebepojetí dětí a adolescentů Piers-Harris 2**. Jelikož se jedná o výzkum dětí a adolescentů ve věku od 9-18 let bylo důležité zvolit vhodnou metodu, aby její interpretaci rozuměli i nejmladší probandi, což tento dotazník splňuje. Další podmínkou byla vhodná délka administrace, která zabere okolo 10-15 minut. Celá práce se mimo sebepojetí zaměřuje i na matrimonium rodičů. Z tohoto důvodu jsme si připravili krátký dotazník na **zjištění rodinného stavu** rodičů, ve kterém respondenti kroužkovali jejich odpověď. V případě nevyhovujících kritérií zde byla možnost „Jiné“. Obě tyto metody byly administrovány formou tužka-papír.

6.1.1 Dotazník sebepojetí dětí a adolescentů Piers-Harris 2 (PHCSCS-2)

Tento dotazník prošel řadou změn a vylepšení. **Původní škála sebepojetí dětí Piers-Harris** vznikla na počátku 60. let jako jednoduchý sebeposuzovací nástroj k hodnocení sebepojetí u dětí a dospívajících (Piers, 1963). Dle autorů je sebepojetí relativně **stabilní soubor postojů k sobě sama**, který zahrnuje popis a hodnocení vlastního chování a vlastností. Škála Piers-Harris byla od svého vydání velmi pozitivně hodnocena kliniky, výzkumníky i kritiky. Odkazy a citace na tuto škálu můžeme najít v nejrůznějších odborných článcích a časopisech. Na základě těchto referencí lze vidět důležitost Škály sebepojetí dětí Piers-Harris při rozšiřování vědomostí o sebepojetí a jeho vztahu k chování (Obereignerů at al., 2015).

K druhému vydání metody došlo v roce 2002 po pečlivé revizi prvního vydání a v rámci terminologické úpravy vyšla pod zjednodušeným názvem **Škála sebepojetí dětí Piers-Harris 2 (PHCSCS)**. Hlavním cílem bylo **usnadnit používání a zlepšit psychometrický základ testu**, a to při zachování důležitých funkčních charakteristik. V tomto případě došlo k několika specifickým změnám, které v originální americké verzi zahrnují nové celostátní normy, upravené položky, vylepšené interpretační instrukce a zmodernizované počítačové hodnotící nástroje. Uspořádání odpovědí, škály sebepojetí a vynikající psychometrické vlastnosti zůstaly původní. **Česká standardizace metody PHCSCS-2** vznikla v roce 2015 na základě spolupráce Krajské pedagogicko-psychologické poradny, ZDVPP Zlín a Katedry psychologie FF UP Olomouc (Obereignerů at al., 2015).

Dotazník sebepojetí dětí a adolescentů Piers-Harris 2 (PHCSCS-2) je tvořen z **šedesáti položek** a jedná se o sebehodnotící dotazník s podtitulem *Jak vnímám sám/sama sebe (The way I feel about myself)*. Zmíněná česká standardizace je určena pro děti a adolescenty ve věku **od 9 do 18 let**. Položky dotazníku PHCSCS-2 zahrnují výroky, které popisují, jak lidé mohou vnímat sami sebe. Respondenti volí ze dvou možností-*ano ne* podle toho, zda se na ně výrok vztahuje (Obereignerů at al., 2015).

Dotazník PHCSCS-2 zahrnuje stejné subškály a validizační škály jako původní Piers-Harris. Subškály sebepojetí dohromady tvoří *Celkový skóre (TOT)*, který je mírou celkového sebepojetí respondenta. Dále test zahrnuje šest subškál, které hodnotí specifické oblasti sebepojetí. Jedná se o *Přizpůsobivost (BEH)*, *Intelektové a školní postavení (INT)*, *Fyzický zjev (PHY)*, *Nepodléhání úzkosti (FRE)*, *Popularitu (POP)* a *Šťěstí a spokojenost*

(HAP). Dosažení vyššího skóru vyjadřuje pozitivnější sebehodnocení v dané oblasti. Validizační škály zahrnují zahrnují *Index inkonzistenčních odpovědí* (INC), který má odhalit náhodný výběr odpovědí a *Index předpojatosti* (RES), který měří tendenci dítěte či adolescenta odpovídat *ano* nebo *ne* bez ohledu na obsah položky (Obereignerů at al., 2015).

Dotazník je možné administrovat **skupinově** i **individuálně** v podobě screeningového nástroje. Administrace metody probíhá dvěma způsoby, buď ve formě **tužka-papír** nebo v připravované **elektronické formě** na počítači. V závislosti na věku respondenta je délka administrace zhruba 10-15 minut. Na základě toho, že má dotazník PHSCS-2 široké uplatnění a patří mezi oblíbené diagnostické metody, je důležité přistupovat k jeho interpretaci s opatrností a brát v potaz další zdroje informací (Obereignerů at al., 2015).

Tabulka 1: Popis jednotlivých subškál dotazníku PHSCS-2 (Obereignerů at al., 2015).

Název subškály	Popis jednotlivých subškál	Počet položek v dotazníku
Přizpůsobivost (BEH)	Zaměřuje se na přípuštění nebo popření problematického chování.	14
Intelektové a školní postavení (INT)	Zaměřuje se na to, jak dítě a adolescent vnímá své schopnosti vzhledem k intelektuálním a školním úkolům, jeho spokojenost a ambice. Některé položky se zabývají tím, jak intelektové schopnosti ovlivňují důležité vztahy.	16
Fyzický zjev a vlastnosti (PHY)	Ukazuje jak dítě a adolescent hodnotí svůj vzhled a vlastnosti. Například vůdčí dovednosti a schopnost vyjadřovat své nápady.	11
Nepodléhání úzkosti (FRE)	Zaměřuje se na položky, které odráží úzkost a dysforickou náladu. Jednotlivé otázky zachycují řadu konkrétních emocí včetně obav, nervozity,	14

	stydlivosti, smutku, strachu a celkového pocitu opomíjení ostatními.	
Popularita (POP)	Reprezentuje sebehodnocení dětí a adolescentů v oblasti sociálního fungování. Obsah položek pokrývá vnímanou popularitu, schopnost navazovat přátelství a pocit zahrnutí do aktivit jako jsou hry a sport.	12
Štěstí a spokojenost (HAP)	Položky odrážejí pocit štěstí a spokojenosti se životem.	10

Všechny výše zmíněné subškály tvoří **Celkový skór (TOT)**, který je mírou celkového sebepojetí respondenta. Zároveň je velmi spolehlivým a nejčastěji zkoumaným kritériem a vztahuje se na všech šedesát položek.

Tabulka 2: Odhad reliability pro celý soubor (Obereignerů at al., 2015).

Jednotlivé subškály	Cronbachovo α
Přizpůsobivost (BEH)	0,77
Intelektové a školní postavení (INT)	0,74
Fyzický zjev a vlastnosti (PHY)	0,79
Nepodléhání úzkosti (FRE)	0,82
Popularita (POP)	0,77
Štěstí a spokojenost (HAP)	0,80

Pozn.: Cronbachův koeficient α se používá k odhadu reliability celého testu

7 SBĚR DAT A VÝZKUMNÝ SOUBOR

V této kapitole se budeme věnovat procesu sběru dat, popíšeme si výzkumný soubor a na závěr informujeme o etické stránce výzkumu a ochraně soukromí všech respondentů.

7.1 Průběh sběru dat

Sběr dat k výzkumné části magisterské práce probíhal od září roku 2022 do prosince téhož roku. Výzkumný soubor se skládal z experimentální a kontrolní skupiny a k získání dat byly použity **nepravděpodobnostní metody výběru-kvótní výběr a metoda sněhové koule**.

Část dat byla získána od respondentů z Gymnázia Čajkovského v Olomouci pomocí **kvótního výběru**. Tato škola byla zvolena z důvodu předchozího studia autorky. Při výběru respondentů jsme hledali základní znaky-**pohlaví a věk**. Školní třídy byly z hlediska základních znaků v našem případě adekvátní volbou. Sběr dat probíhal formou **skupinové administrace** v každé třídě. V úvodu sběru dat v jednotlivých ročnících proběhlo krátké představení magisterské práce a její cíle, následné informace a instruktáž týkající se dotazníku a zdůraznění anonymity. V průběhu vyplňování dotazníku byl prostor na případné dotazy. Po skončení testové situace jsme všem respondentům poděkovali a předali kontakt, kvůli případnému doplnění dalších informací. Jelikož je sebepojetí velmi choulostivé téma, byli jsme si vědomi, že někteří respondenti se mohou potýkat s obtížemi v této problematice, snažili jsme se apelovat na to, že rozhodně nejsou sami v těchto situacích a jsme schopni předat kontakt na odborníky v této oblasti.

Druhá část dat byla získána pomocí **metody sněhové koule** v užším okolí autorky. Tato metoda byla zvolena kvůli vyvážení počtu kontrolní a experimentální skupiny. V tomto případě probíhala individuální administrace s respondentem a jeho zákonným zástupcem. S dotazníkem jsme docházeli přímo k respondentům a jejich zákonným zástupcům, kde proběhla stejná administrace jako v prvním případě sběru dat. Přes doporučení a další kontakty jsme se postupně dostávali k dalším respondentům. Po celou

dobu jsme se snažili o vyvážený počet respondentů v oblasti pohlaví a dodržení věkové hranice.

Celý výzkumný soubor byl předem obeznámený s účelem testování a účast všech respondentů byla plně dobrovolná. Samotné administraci předcházelo doručení informovaného souhlasu zákonným zástupcům, vzhledem k tomu, že všichni respondenti nebyli plnoletí. Této problematice se budeme věnovat v poslední podkapitole etického hlediska.

7.2 Výzkumný soubor

Výzkumný soubor se skládal z **99 respondentů**. Kontrolní skupina adolescentů z **úplných rodin** (rodinný stav-manželé či partneři) tvořila **50** respondentů a experimentální skupina adolescentů z **neúplných rodin** (rodinný stav-rozvedení manželé či rozejití partneři) tvořila **49** respondentů.

V úvodu bylo důležité vyplnění základních **demografických údajů**-pohlaví, věk, rodinný status rodičů, kde měli respondenti na výběr z pěti možností-manželé, partneři, rozvedení manželé, rozejití partneři a možnost jiné. Poslední kritérium bylo využito pouze jednou s odpovědí „vdovec“. Po zvážení jsme tuto možnost zařadili do skupiny neúplné rodiny.

Dotazník PHCSC-2 je určen pro děti a adolescenty ve věku **9-18 let**. Tuto hranici jsme se snažili dodržet z obou stran. Co se týče zastoupení dětí ve věku 9-12 let, zde máme pouze jednoho respondenta v každé věkové kategorii. Důvodem byl nesouhlas rodičů se zapojením dítěte do výzkumu. Od 13 let jsou věkové kategorie zastoupeny čteněji.

Celkový počet nasbíraných dotazníků čítal konečné číslo **113**. Při vyhodnocení jsme museli některé **vyřadit** z důvodu nekompletního vyplnění dotazníku-nevyplněná druhá strana dotazníku (6 kusů), nezvolený rodinný status rodičů (4 kusy), nezvolené pohlaví (2 kusy). Dva respondenti byli vyřazeni z důvodu překročení maximálního hrubého skóre ve validizační škále INC (PHCSC-2), který je 3 a respondenti měli hodnotu 4. Po analýze výsledků bylo vyřazeno 14 respondentů a my jsme mohli vyhodnocovat pouze **99 plnohodnotně vyplněných dotazníků**.

7.2.1 Základní parametry výzkumného souboru

Výzkumný soubor zahrnoval celkem **99** respondentů. Pomocí deskriptivní statistiky jsme zjistili, že z toho bylo **49 chlapců** a **50 dívek** ve věku **9-18** let. **Experimentální skupina** (rodinný status-rozvedení manželé a rozejití partneři) byla složená z **24 chlapců** a **25 dívek**. **Kontrolní skupina** (rodinný status-manželé a partneři) obsahovala **25 chlapců** a **25 dívek**. Obě skupiny nám vyšly velmi vyrovnané díky přizpůsobení sběru dat pomocí obou nepravděpodobnostních metod. Na základě vyhodnocení dotazníků z gymnázia Čajkovského nám vyšel vyšší počet chlapců, kvůli tomu jsme se potom v dalším výběru zaměřovali spíše na dívky. Bylo to z důvodu vyšší návštěvnosti této školy chlapci vykonávající sport, jelikož se jednalo o sportovní školu. Pro lepší představu uvádíme informace v tabulce 3.

Tabulka 3: Deskriptivní charakteristika výzkumného souboru (n= 99) z hlediska pohlaví

Skupina	Počet	Chlapci	Procentuální zastoupení	Dívky	Procentuální zastoupení
Experimentální	50	24	48 %	25	50 %
Kontrolní	49	25	51 %	25	51 %
Celý soubor	99	49	49,5 %	50	50,5 %

Největší zastoupení odpovědí ohledně **rodinného soužití** obsahovala odpověď „**manželé**“, v tomto případě se to týkalo **24 chlapců** a **22 dívek**. Druhou nejčastější odpovědí byla odpověď „**rozvedení manželé**“ u **22 chlapců** a **21 dívek**. „**Rozejití partneři**“ odpověděl **2 chlapci** a **3 dívky**. Odpověď „**partneři**“ se objevila u **1 chlapce** a **3 dívkách**. V poslední řadě odpověď „**jiné**“ se vyskytla pouze u **jedné dívky**, a to z důvodu vdovství jejího otce. Dle předchozích informací jsme tuto položku zařadili do skupiny rodičů, kteří spolu nežijí.

Jak je již patrné z předchozího textu, rozdělili jsme typy rodinného soužití do **dvou skupin**. První experimentální skupina obsahovala respondenty s rozvedenými nebo rozejitými rodiči, druhá kontrolní skupina s rodiči, kteří byli manželé nebo partneři. Základní podmínka byla soužití v jedné domácnosti či nikoliv. Toto pravidlo se podařilo dodržet u všech respondentů. Přesnější údaje, které se týkají rodinného soužití uvádíme v následující tabulce 4.

V poslední řadě je důležité zmínit věkové rozpětí respondentů, které máme od 9-18 let. Adolescentní věk byl zastoupen čteněji oproti věku dětskému.

Tabulka 4: Deskriptivní popis respondentů (n=99) dle rodinného stavu, pohlaví a věku

Věk	Experimentální skupina		Kontrolní skupina	
	Chlapci	Dívky	Chlapci	Dívky
9	0	0	1	0
10	0	1	0	0
11	0	0	1	0
12	0	1	0	0
13	2	2	5	7
14	1	5	3	3
15	0	8	6	2
16	6	5	5	4
17	8	5	7	4
18	3	2	1	1

7.3 Etické hledisko a ochrana soukromí

Etická stránka výzkumu byla podložena **základními pravidly**, která jsme v průběhu celého výzkumu dodržovali. Veškeré získané údaje byly použity pouze pro účely této práce. Princip dobrovolnosti jsme realizovali pomocí **informovaného souhlasu**, který jsme před začátkem výzkumu a po odsouhlasení ředitele školy poslali třídním učitelům a ti dále zákonným zástupcům. Vzhledem k tomu, že jsme ve výzkumu pracovali s nezletilými dětmi, byl informovaný souhlas adresovaný primárně rodičům dětí. Zletilým respondentům jsme poskytly informovaný souhlas v den testování. Jakmile měli třídní učitelé zpět podepsané informované souhlasy, ihned nás kontaktovali a my mohli začít s výzkumem. Do výzkumu jsme zařadili pouze vybrané děti se souhlasem zákonných zástupců.

Informovaný souhlas, který je součástí příloh magisterské diplomové práce zahrnoval všechny potřebné náležitosti: stručný popis a účel výzkumu, kontaktní údaje na autorku a samotný souhlas s účastí ve výzkumu. Účastníci výzkumu byli pomocí informovaného souhlasu poučeni o **anonymitě a citlivém nakládání se získanými údaji**. Účastníci byli taktéž obeznámeni o možnosti **odstoupení od výzkumu**, a to bez udání důvodů. Všechny náležitosti jsme před samotným testováním ještě jednou zopakovali. Anonymita účastníků byla zajištěna formou kódování dotazníků. Není tedy možné respondenty zpětně dohledat.

Tento výzkum nepředstavuje rizika poškození účastníků v psychické či tělesné formě. K získaným datům měla přístup pouze autorka práce, v počítači byly všechny data zajištěny heslem. Ve výzkumu nedocházelo ke klamání účastníků.

8 PRÁCE S DATY A JEJÍ VÝSLEDKY

V této kapitole se zaměříme na výsledky zpracování našich výzkumných údajů. V úvodu kapitoly představíme způsob, kterým jsme pracovali s daty a následně odprezentujeme výsledky statistického ověření našich hypotéz.

První krok v našem zpracování dat bylo vyhodnocení dotazníku sebepojetí dětí Piers-Harris 2 dle příslušné příručky (Obereignerů et al., 2015). Postupně jsme všechny údaje složené z výsledných hrubých skóre (HS) respondentů z dotazníku PHSCS-2 přepsali do programu Microsoft Excel. Před finální statistickou analýzou jsme pomocí příručky přiřazovali standartní skóre, v našem případě se jednalo o t-skóre. Následně jsme mohli s těmito hodnotami pracovat v programu Statistica.

Ve zmíněném programu jsme nejprve ověřovali, zda naše data mají normální rozdělení pomocí **Shapiro-Wilkova testu** a histogramu. Na základě tohoto testu jsme zjistili, že naše data nevykazují normální rozdělení. Z toho důvodu jsme při ověřování vzájemného vztahu zkoumaných proměnných použili neparametrickou statistickou metodu-**Spearmanův korelační koeficient**. Všechny stanovené hypotézy byly ověřované na hladině významnosti $\alpha = 0,05$.

8.1 Výsledky ověření platnosti statistických hypotéz

V praktické části jsme formulovali 4 hypotézy, které se týkají sebepojetí dětí a adolescentů, na které jsme orientovali náš výzkum. První hypotéza se zaměřovala na porovnání celkového skóre v dotazníku PHSCS-2 mezi kontrolní a experimentální skupinou, přičemž jsme předpokládali vyšší skóre kontrolní skupiny. Druhá hypotéza obsahuje porovnání všech šesti subškál mezi oběma skupinami, za předpokladu nižšího skóre experimentální skupiny. Třetí a čtvrtá hypotéza analyzuje rozdíl mezi chlapci a dívkami z kontrolní a experimentální skupiny, za předpokladu vyššího skóre kontrolní skupiny. V následujícím textu uvádíme nejprve formulaci samotných hypotéz a následně se vyjádříme k jejich platnosti.

H1: Kontrolní skupina dětí z úplných rodin vykazuje statisticky vyšší celkové sebepojetí v Dotazníku sebepojetí Piers-Harris 2 než experimentální skupina dětí z neúplných rodin.

Při testování hypotézy H1 jsme pomocí Spearmanova korelačního koeficientu porovnali celkové skóre získané z Dotazníku PHCSCS-2. Při ověření dat byla získána velmi slabá negativní korelace, což můžeme vidět podrobněji v tabulce 5, která se skládá z hodnoty korelačního koeficientu r_s , hodnoty testové statistiky t (počet stupňů volnosti) a p -hodnoty. Na základě těchto dat jsme zjistili, že kontrolní skupina dětí z úplných rodin nevykazuje statisticky vyšší celkové sebepojetí oproti experimentální skupině dětí z neúplných rodin, v důsledku toho **hypotézu H1 zamítáme.**

Tabulka 5: Výsledky ověření hypotézy H1 pomocí Spearmanova korelačního koeficientu

rs(n=49)	t(47)	p-hodnota
-0,19	-1,31	0, 20

H2: Experimentální skupina dětí z neúplných rodin vykazuje statisticky nižší skóre v subškálách-Intelektové a školní postavení (INT), Popularita (POP), Fyzický zjev (PHY), Přizpůsobivost (BEH), Štěstí a spokojenost (HAP), Nepodléhání úzkosti (FRE) v Dotazníku sebepojetí dětí Piers-Harris 2 než kontrolní skupina dětí z úplných rodin.

Při testování hypotézy H2 jsme pomocí Spearmanova korelačního koeficientu porovnali všechny (6) subškály kontrolní a experimentální skupiny získané z Dotazníku PHCSCS-2, s tím, že jsme předpokládali nižší skóre experimentální skupiny v každé subškále. Z našich dat je patrné, že experimentální skupina nevykazuje statisticky nižší skóre v subškálách-INT, POP, PHY, BEH, HAP, FRE oproti skupině kontrolní, z tohoto důvodu **hypotézu H2 zamítáme.**

Při ověření dat subškály Intelektové a školní postavení (INT) byla získána slabá negativní korelace, což můžeme vidět podrobněji v tabulce 6, která se skládá z hodnoty korelačního koeficientu r_s , hodnoty testové statistiky t (počet stupňů volnosti) a p -hodnoty.

Tabulka 6: Výsledky ověření hypotézy H2 pomocí Spearmanova korelačního koeficientu subškály Intelektové a školní postavení (INT)

rs(n=49)	t(47)	p-hodnota
-0,15	-1,05	0,30

Při ověření dat subškály Popularita (POP) byla získána slabá negativní korelace, což můžeme vidět podrobněji v tabulce 7, která se skládá z hodnoty korelačního koeficientu rs, hodnoty testové statistiky t (počet stupňů volnosti) a p-hodnoty.

Tabulka 7: Výsledky ověření hypotézy H2 pomocí Spearmanova korelačního koeficientu subškály Popularita (POP)

rs(n=49)	t(47)	p-hodnota
-0,22	-1,51	0,14

Při ověření dat subškály Fyzický zjev (PHY) byla získána slabá negativní korelace, což můžeme vidět podrobněji v tabulce 8, která se skládá z hodnoty korelačního koeficientu rs, hodnoty testové statistiky t (počet stupňů volnosti) a p-hodnoty.

Tabulka 8: Výsledky ověření hypotézy H2 pomocí Spearmanova korelačního koeficientu subškály Fyzický zjev (PHY)

rs(n=49)	t(47)	p-hodnota
-0,07	-0,48	0,63

Při ověření dat subškály Přizpůsobivost (BEH) byla získána slabá korelace, což můžeme vidět podrobněji v tabulce 9, která se skládá z hodnoty korelačního koeficientu rs, hodnoty testové statistiky t (počet stupňů volnosti) a p-hodnoty.

Tabulka 9: Výsledky ověření hypotézy H2 pomocí Spearmanova korelačního koeficientu subškály Přizpůsobivost (BEH)

rs(n=49)	t(47)	p-hodnota
0,11	0,78	0,44

Při ověření dat subškály Štěstí a spokojenost (HAP) byla získána slabá korelace, což můžeme vidět podrobněji v tabulce 10, která se skládá z hodnoty korelačního koeficientu r_s , hodnoty testové statistiky t (počet stupňů volnosti) a p -hodnoty.

Tabulka 10: Výsledky ověření hypotézy H2 pomocí Spearmanova korelačního koeficientu subškály Štěstí a spokojenost (HAP)

rs(n=49)	t(47)	p-hodnota
0, 02	0, 12	0, 90

Při ověření dat subškály Nepodléhání úzkosti (FRE) byla získána slabá negativní korelace, což můžeme vidět podrobněji v tabulce 11, která se skládá z hodnoty korelačního koeficientu r_s , hodnoty testové statistiky t (počet stupňů volnosti) a p -hodnoty.

Tabulka 11: Výsledky ověření hypotézy H2 pomocí Spearmanova korelačního koeficientu subškály Nepodléhání úzkosti (FRE)

rs(n=49)	t(47)	p-hodnota
-0, 17	-1, 21	0, 23

H3: Kontrolní skupina dívek z úplných rodiny vykazuje statisticky vyšší celkové skóre v sebepojetí než experimentální skupina dívek z neúplných rodin v Dotazníku sebepojetí Piers-Harris 2.

Při testování hypotézy H3 jsme pomocí Spearmanova korelačního koeficientu porovnali celkové skóre dívek získané z Dotazníku PHSCS-2. Při ověření dat byla získána slabá negativní korelace, což můžeme vidět podrobněji v tabulce 12, která se skládá z hodnoty korelačního koeficientu r_s , hodnoty testové statistiky t (počet stupňů volnosti) a p -hodnoty. Na základě těchto dat jsme zjistili, že kontrolní skupina dívek z úplných rodin nevykazuje statisticky vyšší celkové sebepojetí oproti experimentální skupině dívek z neúplných rodin, v důsledku toho **hypotézu H3 zamítáme**.

Tabulka 12: Výsledky ověření hypotézy H3 pomocí Spearmanova korelačního koeficientu

rs(n=25)	t(23)	p-hodnota
-0,12	-0,58	0, 57

H4: Kontrolní skupina chlapců z úplných rodiny vykazuje statisticky vyšší celkové skóre v sebepojetí než experimentální skupina chlapců z neúplných rodin v Dotazníku sebepojetí Piers-Harris 2.

Při testování hypotézy H4 jsme pomocí Spearmanova korelačního koeficientu porovnali celkové skóre chlapců získané z Dotazníku PHCSCS-2. Při ověření dat byla získána slabá korelace, což můžeme vidět podrobněji v tabulce 13, která se skládá z hodnoty korelačního koeficientu r_s , hodnoty testové statistiky t (počet stupňů volnosti) a p -hodnoty. Na základě těchto dat jsme zjistili, že kontrolní skupina chlapců z úplných rodin nevykazuje statisticky vyšší celkové sebepojetí oproti experimentální skupině chlapců z neúplných rodin, v důsledku toho **hypotézu H4 zamítáme**.

Tabulka 13: Výsledky ověření hypotézy H4 pomocí Spearmanova korelačního koeficientu

rs(n=24)	t(22)	p-hodnota
0,25	1,21	0,24

9 DISKUZE

V této kapitole prezentujeme zjištění a závěry, ke kterým jsme dospěli na základě ověření platnosti statistických hypotéz. Zmíníme několik studií, které tvořily empirický podklad našeho výzkumu. Uvedeme přínosy práce i kritické zhodnocení slabin našeho výzkumu. V závěru nezapomeneme doporučení pro budoucí výzkumy v dané oblasti.

První hypotéza (H1) byla orientovaná na rozdíl mezi celkovým sebepojetím u kontrolní a experimentální skupiny v Dotazníku PHCSCS-2. V tomto případě jsme předpokládali, že kontrolní skupina (děti z úplných rodin) bude skórovat výše v celkovém sebepojetí než experimentální skupina (děti z neúplných rodin). Naše hypotéza byla zvolena na základě dostupných výzkumů, které nám říkají, že rozvod má velký vliv na emocionální prožívání dětí. Konkrétně (Miralles, Godoy & Hidalgo, 2021) zjistili, že děti, které jsou vystaveny odcizení rodičů vykazují příznaky deprese, úzkosti, vyšší riziko psychopatologie, nižší sebevědomí a sebepojetí. Tuto hypotézu jsme dle našich výsledků museli zamítnout. Náš výsledek může souviset s tím, že děti mají často spíše krátkodobé problémy s přizpůsobením se ihned po rozvodu rodičů, ale tyto problémy jsou časem méně závažné nebo zmizí po počátečním adaptačním období. Kromě toho, že děti mohou prožít rozvod rodičů bez dlouhodobých následků pro jejich další život nebo je pro ně rozvod rodičů lepší variantou než setrvávání v konfliktní a nefunkční rodině, nacházejí některé studie přímo pozitivní vlivy nebo důsledky rozvodu rodičů pro děti (Farbricius & Luecken, 2007). Podle (Arditti, 1999) mají děti z rozvedených rodin větší sebedůvěru a jejich větší nezávislost zvyšuje hladinu pocitu kontroly.

Jelikož je Dotazník PHCSCS-2 multidimenzionální a mapuje více konkrétních oblastí sebepojetí, rozhodli jsme se prozkoumat všechny jeho subšály: Intelektové a školní postavení (INT), Popularita (POP), Fyzický zjev (PHY), Přizpůsobivost (BEH), Štěstí a spokojenost (HAP) a Nepodléhání úzkosti (FRE).

Druhá hypotéza (H2) byla zaměřená právě na porovnání již zmíněných subškál mezi kontrolní a experimentální skupinou v Dotazníku PHCSCS-2. V této hypotéze jsme předpokládali nižší skórování ve všech subškálách u experimentální skupiny (děti

z neúplných rodin). V této hypotéze jsme se opírali o výzkum, který zkoumá negativní vliv rozvodu na postavení dítěte ve škole, plnění jeho školních povinností a na dosažené vzdělání (Brand, Moore, Song & Xie, 2019). Výzkumníci z Univerzity ve Virginii zjistili, že rozvod rodičů souvisí s vyšší úzkostí a strachem z budoucího rodinného života (Laumann-Billings & Emery, 2000). Rozvod či rozchod rodičů může mít za následek snížení pocitu štěstí a spokojenosti, děti zažívají méně radosti a spíše se uchylují k pocitům sklíčenosti a beznaděje (Demo & Cox, 2000). Na základě výše zmíněných studií se naše predikce při testování této hypotézy nepotvrdila. Mezi skupinami nebyl pozorovaný statisticky významný rozdíl v žádné ze zmíněných subškál.

Třetí (H3) a čtvrtá (H4) hypotéza cílila na rozdíl v sebepojetí mezi kontrolní a experimentální skupinou dívek a chlapců. Předpokládali jsme vyšší skóre v celkovém sebepojetí dívek/chlapců z úplných rodin nad dívkami/chlapci, kteří pocházeli z rodin neúplných. Obě hypotézy jsme museli dle zjištěných výsledků zamítnout. Vycházeli jsme z výzkumu (Orel, Obereignerů, Reiterová, Malůš & Fac, 2015), který se zaměřoval na rozdíly v celkovém skóre PHCSCS-2 (TOT), kde výzkumníci analyzovali rozdíly mezi pohlavím v jednotlivých věkových kategoriích. Zjištěním bylo, že Celkové skóre (TOT) sebepojetí vykazuje statisticky významné rozdíly mezi chlapci a dívkami ve věkové skupině 15-16 let, 17-18 let a signifikantní rozdíly ve věkové kategorii 9-10 let.

Jako největší přínos práce považuji zmapování celkové problematiky matrimonia rodičů. Všechny výzkumy i odborné články se shodují, že rozvod/rozchod rodičů má ve většině případů negativní dopad na dítě a jeho psychiku i další fungování v životě. Jako pozitivní fakt tohoto výzkumu hodnotíme, že jsme nasbírali větší počet respondentů s rodiči, kteří jsou stále v manželské svazku či jsou partnery.

Limity výzkumu

Ačkoliv byla práce podložena množstvím výzkumů, ani v jednom případě nebyla nalezena předpokládaná odpověď a hypotézy našeho šetření nemohly být přijaty. V této souvislosti stojí za zmínku limity a slabé stránky, které práci doprovázely a mohly mít významný vliv na finální výsledky.

Největší slabinou našeho výzkumu byl výzkumný soubor, který se skládal převážně ze sportovců, protože jsme ho realizovali na sportovním gymnáziu. Sportovci jsou atypickou skupinou, která má odlišně nastavené vnitřní hodnoty a normy. Díky sportovní kariéře ať už je profesionální či rekreační může dojít k jinému pojetí a chápání některých

otázek týkajících se sebepojetí, protože sport a pohyb se stává součástí naší kvality života a ovlivňuje naše prožívání.

Sport se stává pro společnost fenoménem, který nás ovlivňuje po celý život prostřednictvím různých forem. Pokud se člověk sám sportu nevěnuje, působí na něj denně řada okolností, které mu pohyb a sportovní aktivity přibližují. At' jsou to média (zejména televize a internet), reklamy nebo vlastní sportující, kteří se kolem nás mohou běžně pohybovat, tak i vlastní přesvědčení o nutnosti pohybu pro každého jednotlivce ve vztahu ke zdraví. Sport je řadou odborníků považován za tzv. obohacení života, za jeden ze zdrojů zážitků a plynutí (flow), které jsou zdrojem radosti a štěstí. Sportovec nachází ve výkonu uspokojení a mnohdy i zdravotní potřebu. Pokud má psychologický zisk radosti z vlastního pohybu, z projevu vlastní síly, zdraví a harmonie nebo z nově získaných dovedností je sám sebou a prožívá pocit štěstí nebo blaha při vykonávání této činnosti (Sekot, (2008). Toto tvrzení zdůvodňuje zamítnutí naší hypotézy (H2), konkrétně v subškále Štěstí a spokojenost (HAP), kde nám naměřená p-hodnota vyšla 0, 90.

Tělo je hlavním prostředkem sebevnímání a sebe-pochopení, ale i interakce s okolím. Prostřednictvím pohybu tělo vnímá změny. Analýzou pohybového projevu člověka je možné předpokládat určitou úroveň aktuální tělesného i duševního stavu (např. psychomotorická supervize). Rozlišujeme tzv. tělesné sebepojetí, tedy to, co vnímáme a hodnotíme, co zásadním způsobem ovlivňuje naše chování a jednání, ale i prožívání. Zde rozlišujeme tzv. selfkoncept, tedy sebepojetí, které je strukturou vědomé sebereflexe s kognitivním obsahem uloženým v paměti. Jisté rozdíly jsou mezi různými přístupy a autory, tělesné sebepojetí je však vždy přímo ovlivněno vývojem jedince, jeho tělesnými zkušenostmi, osobnostní strukturou, hodnocení druhými a fyzickými atributy (Slepička, Hošek & Hátlová, 2006).

Další výzkum (Svozilová, 2022) se zaměřoval na dívky, které provozují estetický sport a jejich vyšší skóre v subškále Popularita (POP) v Dotazníku PHCSCS-2 než dívky, které se žádnému estetickému sportu nevěnují. Stejný výsledek se objevil i u Celkového sebepojetí (TOT), kdy dívky, které provozují estetický sport skórovaly výše než dívky, které tento sport nevykonávají.

Findlay & Bowker (2009) došli k závěru, že sportující adolescenti mají vyšší úroveň celkového sebepojetí než jejich nesportující vrstevníci. Všechny tyto výzkumy mohou mít za následek změnu v sebepojetí sportovců, a tudíž zkreslení našich dat.

Sebepojetí může také souviset s fyzickým vzhledem, například děti s nadváhou mohou skórovat mnohem níže ve škále Fyzický zjev oproti dětem, u kterých je jejich BMI v normálu (Poulsen a kol., 2011).

Další slabinou výzkumu je malý výzkumný soubor ($n=99$), z tohoto důvodu není náš vzorek dostatečně reprezentativní. Původní soubor zahrnoval více respondentů, ale kvůli nesprávnému vyplnění údajů museli být z výzkumu vyřazeni. Informovaný souhlas nám také snížil celkové množství respondentů.

Jako poslední slabinu našeho výzkumu vnímáme použití neparametrických testových metod pro vyhodnocení stanovených hypotéz. Podle Budíkové, Králové, & Bohumila (2010) jsou neparametrické testy ve srovnání s parametrickými slabší a zamítají nepravdivou nulovou hypotézu s nižší pravděpodobností než testy parametrické. Ovšem naše proměnné nesplňovaly základní podmínku pro užití parametrických testů, a to normální rozdělení sledovaných veličin.

Závěrem je vhodné zmínit doporučení a případné rady pro další badatelskou činnost v této oblasti. K dotazníku PHSCS-2 by bylo vhodné zařadit další testové baterie a rozšířit tak množství informací o probandech. Těmi jsou například doba, která uplynula od rozvodu/rozchodu rodičů, vyhodnocení vztahu rodičů, zdali se jednalo o harmonický vztah nebo vztah plný konfliktů a nenávisť. Dalšími zajímavými informacemi by mohly být počet a věk sourozenců. Zajímavá by byla replikace našeho výzkumu na jinou věkovou kategorii, například na ranou dospělost, a to jak rozvod/rozchod rodičů ovlivnil výběr/hledání partnerů a samotné založení rodiny.

10 ZÁVĚR

Primární cíle této práce byly zaměřené na přezkoumání a následné porovnání sebepojetí dětí a adolescentů kontrolní a experimentální skupiny, přičemž kontrolní skupina se skládala z dětí a adolescentů, jejichž rodiče byli manželé či partneři sdílející stejnou domácnost. Experimentální skupina sestávala z dětí a adolescentů rozvedených rodičů, kteří nesdílejí společnou domácnost. Celý výzkum probíhal prostřednictvím Dotazníku sebepojetí dětí a adolescentů Piers-Harris 2. Ve spojitosti s uvedenými výzkumnými cíli jsme formulovali 4 hypotézy, které jsme testovali na výzkumném souboru 99 účastníků.

V naší oblasti zkoumaného sebepojetí jsme předpokládali, že kontrolní skupina dětí a adolescentů bude dosahovat v komparaci s experimentální skupinou vyšší celkové skóre (TOT). Dále jsme predikovali u experimentální skupiny nižší skóre v subškálách (INT, POP, PHY, BEH, HAP, FRE) vůči kontrolní skupině. V poslední řadě jsme předpokládali vyšší celkové skóre sebepojetí (TOT) kontrolní skupiny dívek i chlapců v porovnání s experimentální skupinou.

Na základě výsledků ověření platnosti statistických hypotéz jsme zjistili, že kontrolní skupina dětí a adolescentů nevykazuje vyšší celkové skóre (TOT) v porovnání s experimentální skupinou. V subškálách (INT, POP, BEH, HAP, FRE) experimentální skupina neprokázala nižší míru sebepojetí dle našeho předpokladu ke kontrolní skupině. Vyšší skóre celkového sebepojetí se neukázal ani v případě porovnání kontrolní skupiny dívek a chlapců.

Výsledky této práce naznačují, že není přítomný rozdíl v sebepojetí u dětí a adolescentů z úplných a neúplných rodin. Tento výsledek se týká i jednotlivých subškál Dotazníku sebepojetí dětí a adolescentů Piers-Harris 2.

11 SOUHRN

Celá práce se věnuje tématu sebepojetí a matrimoniu rodičů. První kapitola se zabývá osobností ve vztahu k sebepojetí. Jak už plyne z názvu, tak osobnost nám označuje individualitu, jedinečnost a odlišnost každého člověka. Zahrnuje velké množství vlastností, procesů, stavů, návyků a postojů. Dalo by se říct, že se jedná o velký systém, který se vyznačuje určitou strukturou a uspořádáním (Čáp & Mareš, 2001). Jeden z představitelů teorie o zkoumání osobnosti je bezpochyby (Allport, 2004). Sebepojetí znamená hodnocení sebe sama a postoj k sobě samému, které z tohoto hodnocení vyplývá. Sebepojetí ovlivňuje chování jedince, jeho hodnocení i očekávání do budoucnosti. V průběhu vývoje prochází určitými vývojovými fázemi, přičemž závisí na rozvoji rozumových schopností, emoční zralosti, ale i socializaci jedince (Vágnerová, M., 2000).

Druhá kapitola se věnuje rodině jako celku. Současná rodina prošla řadou změn. Pokud bychom se na ni podívali z dnešního hlediska, tak se rodina vyznačuje těmito znaky: růst zaměstnanosti žen i mužů, růst vzdělanosti žen, stírání rozdílu mezi mužskou a ženskou rolí, omezení časového prostoru kontaktů rodičů a dětí, činnosti, které dřív dělala a vykonávala rodina, se posunují do společenských služeb, omezení vícegeneračních vztahů, migrace obyvatel z venkova do měst nebo do satelitních městeček, velký technický rozvoj (omezení mezilidské komunikace a nárůst komunikace online) a snížení vlivu náboženství (Špaňhelová, 2010).

Ve třetí kapitole pojednáváme o dysfunkčních rodinných vztazích. V současnosti se pohlíží na dysfunkční rodinu obecněji. Jedná se o rodinu, v níž se u jednoho nebo více členů projevuje maladaptivní chování, chování nezdravé (Sobotková, 2012). Dysfunkční rodina je taková, ve které se vyskytují konflikty, nevhodné chování a nestabilita. V dysfunkčním rodinném systému, kde je přítomno zneužívání nebo zanedbávání, jsou ostatní členové nuceni se přizpůsobit a umožnit destruktivní chování (Brandchaft, 2007).

Čtvrtá kapitola se zabývá vývojovými aspekty sebepojetí. Stabilita a změna se v kontextu vývojové psychologie obvykle zkoumá ve třech základních oblastech: biologický vývoj, psychologický vývoj a sociální vývoj (Vágnerová, 2005).

V naší práci se opíráme o řadu výzkumů a studií, které jsou spojeny s tématem sebepojetí dětí v návaznosti na dysfunkční rodinu. Miralles, Godoy a Hidalgo (2021) přišli se závěrem, že děti vystavené odcizení rodičů vykazují v dospělosti příznaky deprese a úzkosti, vyšší riziko psychopatologie, nižší sebepojetí a soběstačnost. Tým psychologů z Univerzity Palackého v Olomouci (Orel, Obereignerů, Reiterová, Malůš, & Fac, 2015; Obereignerů a kol., 2017) standardizovali dotazník se vzorkem 4901 dětí a adolescentů z celého území ČR. V obsáhlém zkoumaném souboru byl prokázán statisticky signifikantní rozdíl mezi pohlavími v pěti subškálách a také byly nalezeny významné statistické rozdíly mezi některými věkovými skupinami (15–16 let a 17–18 let) (Orel, Obereignerů, Reiterová, Malůš, & Fac, 2015).

Hlavní cíle výzkumné části byly orientované na přezkoumání sebepojetí mezi kontrolní a experimentální skupinou dětí a adolescentů prostřednictvím výsledků dosažených v Dotazníku sebepojetí dětí a adolescentů Piers-Harris 2. V návaznosti na výzkumné cíle jsme formulovali 4 statistické hypotézy. Předpokládali jsme, že kontrolní skupina v porovnání s experimentální skupinou bude skórovat výše v celkovém sebepojetí. Dále jsme předpokládali, že experimentální skupina bude vykazovat nižší skóre v jednotlivých subškálách (INT, POP, BEH, HAP, FRE) našeho dotazníku PHCSCS-2. Jako poslední jsme předpokládali, že dívky a chlapci kontrolní skupiny budou vykazovat vyšší míru celkového sebepojetí v komparaci s experimentální skupinou.

Po dosažení zvolených výzkumných cílů jsme v rámci metodologického rámce použili kvantitativní přístup. Tento výzkum vykazuje znaky neexperimentálního výzkumného plánu (Ferjenčík & Bakalář, 2010). Naše oblast sebepojetí byla testovaná prostřednictvím sebehodnotícího Dotazníku sebepojetí dětí a adolescentů Piers-Harris 2 (PHCSCS-2).

Sběr dat výzkumné části probíhal od září do prosince roku 2022 převážně na Gymnáziu Čajkovského v Olomouci, zbytek dat tvořili přátelé a známí z autorčina okolí. Výzkumný soubor složený se dvou skupin byl získaný pomocí nepravděpodobnostních metod výběr-kvótním výběrem a metodou sněhové koule. Celý výzkumný soubor byl na začátku informovaný o účele testování a účast všech zúčastněných byla plně dobrovolná. Jelikož jsme ve výzkumu pracovali s neploletými účastníky, tak jsme ještě před samotnou

administrací doručili zákonným zástupcům prostřednictvím třídních učitelů informovaný souhlas se všemi potřebnými náležitostmi.

Výzkumný soubor čítal celkem 99 účastníků ve věku 9-18 let. Skupiny pohlaví jsme měli zastoupeny rovnoměrně (dívky=50, chlapci=49). Průměrný věk celého výzkumného souboru byl 15, 27 se směrodatnou odchylkou 1, 85. Experimentální skupina se skládala ze 49 dětí, které pocházely z neúplné rodiny (rozvedení rodiče) s věkovým průměrem 15, 61. Kontrolní skupina obsahovala 50 dětí, které pocházely z rozvedené rodiny a jejich rodiče nesdílejí společnou domácnost. Věkový průměr této skupiny byl 14, 94.

Data získané z Dotazníku PHCSCS-2 jsme nejprve podle příruček vyhodnotili, přepsali do programu Microsoft Excel a následně jsme k hrubému skóre přiřadili odpovídající standartní skóre, v našem případě t-skóre, pomocí kterých jsme realizovali další výpočty v programu Statistica 13. Prostřednictvím Shapiro-Wilkova testu a histogramu jsme zjistili, že naše data nemají normální rozdělení.

Celkem jsme formulovali 4 statistické hypotézy, které byly ověřovány na hladině významnosti $\alpha = 0, 05$. První hypotéza předpokládala vyšší celkové sebepojetí (TOT) v Dotazníku PHCSCS-2 kontrolní skupiny v komparaci s experimentální skupinou. Následující hypotéza předpokládala nižší skóre experimentální skupiny v šesti subškálách v PHCSCS-2: Intelektové a školní postavení (INT), Popularita (POP), Fyzický zjev (PHY), Přizpůsobivost (BEH), Štěstí a spokojenost (HAP) a Nepodléhání úzkosti (FRE). Třetí a čtvrtá hypotéza předpokládala, že dívky a chlapci kontrolní skupiny budou skórovat výše v celkovém sebepojetí v porovnání s experimentální skupinou.

Prostřednictvím ověření platnosti statistických hypotéz jsme nepotvrdili žádnou ze stanovených hypotéz. Kontrolní skupina nevykazovala vyšší celkové skóre sebepojetí v komparaci s experimentální skupinou. Ve skupině šesti subškál (INT, POP, PHY, BEH, HAP, FRE) nebyl průkazný signifikantní rozdíl v sebepojetí mezi experimentální a kontrolní skupinou. Vyšší míru celkového sebepojetí nedosahovala ani kontrolní skupina dívek a chlapců v komparaci s experimentální skupinou.

Náš výzkum provázela řada limitů, které měly vliv na celkový výsledek. Prvním z nich je malý rozsah výzkumného souboru ($n=99$), s čím se pojilo více následných omezení. Další limit souvisí se zvoleným souborem respondentů, kteří pocházeli ze sportovního gymnázia. Dle uvedených studií sportující adolescenti mají vyšší úroveň

celkového sebepojetí než jejich nesportující vrstevníci, tudíž mohla být naše data zkreslena. Do budoucího výzkumu doporučujeme zohlednit více faktorů jako např. délka doby rozvodu rodičů, počet sourozenců, zobecnění vztahu rodičů či školní prospěch. Další zlepšení výzkumu by mohlo představovat rozšíření testové baterie o více metod, či volba kombinovaného designu, který by zahrnoval i kvalitativní přístup ke zjištění více informací o daných respondentech.

LITERATURA

1. Ahn, S., & Miller, S. A. (2012). *Theory of Mind and Self-Concept*. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 43(5), 671–686. doi:10.1177/0022022112441247
2. Allport, G. W. (2004). *O povaze předsudků* (přeložil Eduard GEISLER). Prostor.
3. Arditti, J. A. (1999). *Rethinking relationships between divorced mothers and their children: Capitalizing on family strengths*. *Family Relations*, 48, 109-119.
4. Barrett, L., Dunbar, R., & Lycett, J. (2007). *Evoluční psychologie člověka*. Praha: Portál.
5. Baumeister, R.F, Boden, J.M. (1998). *Aggression and the self: High self-esteem, low self-control, and ego threat*. In R.G. Green, E. Donnerstein. *Human aggression. Theories, research, and implications for social policy*. San Diego: Academic Press.
6. Blascovich, J., Tomaka, J. (1991). *Measures of self-esteem. Measures of personality and social psychological attitudes*. 1: 115-160. ISSN [neuveveno].
7. Blatný, M., Plháková, A. (2003). *Temperament, inteligence, sebezpetí. Nové pohledy na tradiční témata psychologického výzkumu*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR.
8. Blatný, M., a kol. (2010). *Psychologie osobnosti. Hlavní témata, současné přístupy*. Praha: Grada.
9. Brandchaft, B. (2007). *Systems of pathological accommodation and change in analysis. Psychoanalytic Psychology*, 24, 667–687. <https://doi.org/10.1037/0736-9735.24.4.667>
10. Brand, J. E., Moore, R., Song, X., & Xie, Y. (2019). *Why does parental divorce lower children's educational attainment? A causal mediation analysis*. *Sociological science*, 6, 264-292.
11. Budíková, M., Králová, M., & Maroš, B. (2010). *Průvodce základními statistickými metodami*. Praha: Grada Publishing.
12. Butler, R. J., & Gasson, S. L. (2005). *Self Esteem/Self Concept Scales for Children and Adolescents: A Review*. *Child and Adolescent Mental Health*, 10(4), 190–201. doi:10.1111/j.1475-3588.2005.00368.x
13. Čábalová, D. (2017). *Pedagogika*. Praha: Grada.
14. Čáp, J., Mareš, J. (2001). *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál.
15. Čáp, J. (1993). *Psychologie výchovy a vyučování*. Univerzita Karlova

16. Český statistický úřad (2021, 2. října). *Pohyb obyvatelstva 2021*.
<https://www.czso.cz/csu/czso/cri/pohyb-obyvatelstva-rok-2021>.
17. Dayal, O., Mishra, S. (2012). *Impact of family size and gender on personality of school going children among low income group families*. Asian J Home Sci.
18. Demo, D. H., & Cox, M. J. (2000). *Families With Young Children: A Review of Research in the 1990 s*. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 876–895. doi:10.1111/j.1741-3737.2000.00876.x
19. Eagly, A. H., Wood, W., & Diekmann, A. B. (2000). *Social role theory of sex differences and similarities*. A current appraisal. *The Developmental Social Psychology of Gender*.
20. Enright, R., & Fitzgibbons, R. (2000). *Helping clients forgive: An empirical guide for resolving anger and restoring hope*. Washington, DC: American Psychological Association.
21. Emler, N. (2001). *Self esteem: The costs and causes of low self worth*. York: Joseph Rowntree Foundation, York Publishing Services Ltd.
22. Fabricius, W., & Luecken, L. (2007). *Postdivorce living arrangements, parent conflict and physical health for children of divorce*. *Journal of Family Psychology*.
23. Ferjenčík, J., & Bakalář, P. (2010). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu: jak zkoumat lidskou duši*. Vyd. 2. Praha: Portál.
24. Ferjenčík, J. (2000). *Úvod do metodologie psychologického výzkumu. Jak zkoumat lidskou duši*. Praha: Portál
25. Fialová, L. (2001). *Body image jako součást sebepojetí člověka*. Praha: Karolinum.
26. Findlay, L. C., & Bowker, A. (2009). *The link between competitive sport participation and self-concept in early adolescence: A consideration of gender and sport orientation*. *Journal of youth and adolescence*, 38(1), 29-40. doi:10.1007/s10964-007-9244-9
27. Frey, K., Ruble, D. N. (1990). *Strategies for comparative evaluation: Maintaining a sense of competence across the lifespan*. New Haven: Yale University Press.
28. Gallup, G. G., JR. (1998). *Can animals empathize?* Scientific American Presents.
29. Gazzaniga, M., & Ivry, R. B. (2013). *Cognitive Neuroscience: The Biology of the Mind: Fourth International Student Edition*. WW Norton
30. Giddens, A. (1999). *Sociologie*. Praha: Argo.

31. Girard, M., & Mullet, E. (2012). *Development of the Forgiveness Schema in Adolescence / Desarrollo del esquema de perdón en la adolescencia* [Online]. *Universitas Psychologica*, 11 (4), 1235–1244
32. Gunay Sharbat Gizi Agayeva (2021). *Relationships in the family and their influence on the formation of the child's personality*. *International Journal of Innovative Technologies in Economy*, (1(33)). https://doi.org/10.31435/rsglobal_ijite/30032021/7501
33. Hands, B., Rose, E., Chivers, P., McIntyre, F., Timler, A., & Parker, H. (2020). *The Relationships Between Motor Competence, Physical Activity, Fitness and Self-Concept in Children and Adolescents with DCD*. *Current Developmental Disorders Reports*. doi:10.1007/s40474-020-00189-8
34. Harter, S. (1996). *Historical roots of conterporary issues involving self-concept*. In: B. A. Bracken, *Handbook of self-concept*. New York: Wiley.
35. Hartl, P., & Hartlová, H. (2015). *Psychologický slovník* (Třetí, aktualizované vydání). Portál.
36. Hartl, P., & Hartlová, H. (2000). *Velký psychologický slovník*. Praha: Portál.
37. Hayes, N. (1998). *Základy sociální psychologie*. Vyd. 1. Praha: Portál.
38. Henner, K., (1900). *Ottův slovník naučný*. Šestnáctý díl. Praha
39. Hřebíčková, M., Macek, P., & Čermák, I. (Eds.). (2003). *Agrese, identita, osobnost*. Psychologický ústav Akademie věd ČR.
40. Hu, D., Zhou, S., Crowley-McHattan, Z. J., & Liu, Z. (2021). *Factors That Influence Participation in Physical Activity in School-Aged Children and Adolescents: A Systematic Review from the Social Ecological Model Perspective*. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(6), 3147. doi:10.3390/ijerph18063147
41. James, W., (1890). *The principles of psychology*. Henry Holt and Company.
42. Kandula, U., R. & Wake, A., D. (2022). *Magnitude and factors affecting parental stress and effective stress management strategies among family members during covid-19*. doi:10.2147/PRBM.S341299
43. Kočárek, E. (2008). *Genetika: obecná genetika a cytogenetika, molekulární biologie, biotechnologie, genomika* (2. vyd). Scientia.
44. Kohda, M., Hotta, T., Takeyama, T., Awata, S., Tanaka, H., Asai, J. Y., & Jordan, A. L. (2019). *If a fish can pass the mark test, what are the implications for consciousness and self-awareness testing in animals*. *PLoS biology*, 17(2), e3000021

45. Kondáš, O., (1971). *Psychologia a zdravý vývin osobnosti*. Psychodiagnostika Bratislava.
46. Králíčková, Z., Hrušáková, M., & Westphalová, L. (2022). *Rodinné právo* (3. vydání). C.H. Beck.
47. Kučera, M., & Pavlík, Z. (2002). *Populační vývoj České republiky 1990-2002*. DemoArt
48. Langmeier, J., & Krejčířová, D. (2006). *Vývojová psychologie* (2., aktualiz. vyd). Grada
49. Larsen, R. J. & Buss, D. M. (2014). *Personality psychology: domains of knowledge about human nature (5th ed)*. New York, N.Y.: McGraw-Hill Education.
50. Laumann-Billings, L., & Emery, R. E. (2000). *Distress among young adults from divorced families*. *Journal of Family Psychology*, 14(4), 671–687. doi:10.1037/0893-3200.14.4.671
51. Lichner, V., Petriková, F., & Žiaková, E. (2021). *Adolescents self-concept in the context of risk behaviour and self-care*. *International Journal of Adolescence and Youth*, 26(1), 57–70. doi:10.1080/02673843.2021.188410
52. Macek, P (1997). *Sebesystém a vztah k vlastnímu já*. In *Sociální psychologie*. Praha: ISV
53. Malina, J. (c2009). *Antropologický slovník, aneb, Co by mohl o člověku vědět každý člověk: (s přihlédnutím k dějinám literatury a umění)*. Akademické nakladatelství CERM.
54. Markus, H., & Wurf, E. (1987). *The Dynamic Self-Concept: A Social Psychological Perspective*. *Annual Review in Psychology*.
55. Matoušek, O. (2003). *Rodina jako instituce a vztahová síť* (3., rozš. a přeprac. vyd). Sociologické nakladatelství.
56. Máchová, J. (1974). *Duševní hygiena rodinného života*.
57. Márová, Z., Matějček, Z., & Radvanová, S. (1977). *Výchova dětí v neúplné rodině* (Vyd. 2)
58. Maslow, A. H. (2014). *O psychologii bytí*. Portál.
59. Matějček, Z. & Dytrych, Z. (2002). *Krizové situace v rodině očima dítěte*. Praha: Grada.
60. Mikulková, M. (2021). *Hlavu vzhůru po rozvodu?!: cesta k fungujícímu rodičovskému týmu*. Grada Publishing.

61. Miralles, P., Godoy, C. & Hidalgo, M.D. (2021). *Long-term emotional consequences of parental alienation exposure in children of divorced parents: A systematic review*. *Curr Psychol*. <https://doi.org/10.1007/s12144-021-02537-2>
62. Morrow, M. R. (1995). *The Influence of Dysfunctional Family Behaviors on Adolescent Career Exploration*. *The School Counselor*, 42(4), 311–316. <http://www.jstor.org/stable/23900743>
63. Nguyen, H. T., & Scott, A. N. (2013). *Self-Concept and Depression Among Children Who Experienced the Death of a Family Member*. *Death Studies*, 37(3), 197–211. doi:10.1080/07481187.2011.634085
64. Nielsen, T., & Carr, M. (2017). *Nightmares and Nightmare Function. Principles and Practice of Sleep Medicine*. (6 ed.). Philadelphia, PA: Elsevier
65. Nolen-Hoeksema, S. (2012). *Psychologie Atkinsonové a Hilgarda* (Vyd. 3., přeprac., přeložil Hana Antonínová). Portál.
66. Novák, T., & Průchová, B. (2007). *Předrozvodové a rozvodové poradenství*. Grada.
67. Novák, T. (2000). *Rodičovské judo: dítě během rozvodového řízení*. Grada
68. Novotná, E. (2010). *Sociologie sociálních skupin*. Grada
69. Obereignerů, R. (2017). *Sebepojetí dětí a adolescentů*. Univerzita Palackého v Olomouci.
70. Obereignerů, R., Orel, M., Reiterová, E., Mentel, A., Malčík, M., Petrůjová, T, Fac, O., & Friedlová, M. (2015). *Dotazník sebepojetí dětí adolescentů PHCSCS-2*. Praha: Hogrefe Test Centrum.
71. Orel, M. (2016). *Vývoj a souvislosti položek sebepojetí dětí a adolescentů v České republice*. [Disertační práce, Univerzita Palackého]. https://theses.cz/id/raf7ys/Orel_-_disertace_-_PhD_2016_-_FINLN_VERZE_-_pdf.pdf
72. Orel, M. (2015). *Nervové buňky a jejich svět*. Grada.
73. Orel, M., Obereignerů, R., Reiterová, E., Malůš, M., & Fec, O. (2015). *Rozdíly sebepojetí u dětí a adolescentů České republiky podle pohlaví a věku*. *Psychologie a její kontexty* 6(2), 65–77.
74. O’Shea Brown, G. (2021). *Healing Complex Posttraumatic Stress Disorder*. *Essential Clinical Social Work Series*. doi:10.1007/978-3-030-61416-4

75. Poulsen, A. A., Desha, L., Ziviani, J., Griffiths, L., Heaslop, A., Khan, A., & Leong, G. M. (2011). *Fundamental movement skills and self-concept of children who are overweight. International Journal of Pediatric Obesity*, 6(sup3), e464-471.
76. Říčan, P. (2004). *Cesta životem*. Praha: Portál.
77. Sekot, A. (2008). *Sociologické problémy sportu*. Praha: Grada.
78. Schaffnit, S. B., & Lawson, D. W. (2021). *Married Too Young? The Behavioral Ecology of 'Child Marriage.'* *Social Sciences*, 10(5), 161. <https://doi.org/10.3390/socsci100>
20. Scharp, K. M., & Dorrance H. E. (2018). *Reconsidering Family Closeness: A Review and Call for Research on Family Distancing. Journal of Family Communication*, 1–14. doi:10.1080/15267431.2018.1544563
79. Scheepers, D., & Ellemers, N. (2019). *Social Identity Theory. Social Psychology in Action*, 129–143. doi:10.1007/978-3-030-13788-5_9
80. Schor, E. L. (1995). *The Influence of Families on Child Health: Family Behaviors and Child Outcomes. Pediatric Clinics of North America*, 42(1), 89–102. doi:10.1016/s0031-3955(16)38910-6
81. Slepíčka, P., Hošek, V. & Hátlová, B. (2006). *Psychologie sportu*. Praha: Karolinum.
82. Sobotková, I. (2012). *Psychologie rodiny (2., přeprac. vyd.)*. Praha: Portál.
83. Sobotková, I. (2007). *Psychologie rodiny (2., přeprac. vyd.)*. Praha: Portál.
84. Sochůrek, J. (2001). *Vybrané kapitoly ze sociální patologie*. Technická univerzita.
85. Svozilová, Klára. *Vliv estetického sportu na sebepojetí dívek*. Olomouc, 2022. bakalářská práce (Bc.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta
86. Škrabánková, J. (2004). *Vliv rodinného prostředí na utváření osobnosti. Pedagogická orientace*. Praha: Portál.
87. Špaňhelová, I. (2010). *Dítě a rozvod rodičů*. Grada.
88. Toussaint, L., Williams, D., Musick, M., & Everson, S. (2001). *Forgiveness and Health: Age Differences in a U.S. Probability Sample* [Online]. *Journal of Adult Development*, 8 (4), 249–257.
89. Urbanovská, E., Škobrtal, P. (2012). *Sociální a pedagogická psychologie pro speciální pedagogii*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci.

90. Vágnerová, M. (2000). *Učební text pro vychovatele obor speciální pedagogika*. Liberec: Technická univerzita v Liberci.
91. Vágnerová, M. (2005). *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
92. Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie: dětství a dospívání* (Vyd. 2., dopl. a přeprac). Praha: Karolinum.
93. Vágnerová, M. (2012). *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. Praha: Karolinum.
94. Vágnerová, M. (2012). *Psychopatologie pro pomáhající profese* (Vyd. 5). Portál.
95. Vymětal, Jan (2004). *Úzkost a strach u dětí*. Praha: Portál.
96. Walker, L.E. (1979). *The battered woman*. New York: Harper and Row.
97. Worthington, E. (2005). *Handbook of forgiveness*. New York: Routledge.
98. Wylie, R. C. (1989). *Measures of self-concept*. Lincoln, NE: University of Nebraska Press.

PŘÍLOHY

Seznam příloh:

Příloha č. 1: Abstrakt v českém jazyce

Příloha č. 2: Abstrakt v anglickém jazyce

Příloha č. 3: Informovaný souhlas

Příloha č. 1: Abstrakt v českém jazyce

ABSTRAKT DIPLOMOVÉ PRÁCE

Název práce: Sebepojetí dětí v souvislosti s matrimoniem rodičů

Autorka: Bc. Natálie Pokorná

Vedoucí práce: doc. PhDr. Radko Obereignerů, Ph.D.

Počet stran a znaků: 72, 133 096

Počet příloh: 3

Počet titulů použité literatury: 98

Abstrakt: Primární cíle této práce byly zaměřené na přezkoumání a následné porovnání sebepojetí dětí a adolescentů kontrolní a experimentální skupiny, přičemž kontrolní skupina se skládala z dětí a adolescentů, jejichž rodiče byli manželé či partneři sdílející stejnou domácnost. Experimentální skupina sestávala z dětí a adolescentů rozvedených rodičů, kteří nesdílejí společnou domácnost. Celý výzkum probíhal prostřednictvím Dotazníku sebepojetí dětí a adolescentů Piers-Harris 2. Ve spojitosti s uvedenými výzkumnými cíli jsme formulovali 4 hypotézy, které jsme testovali na výzkumném souboru 99 účastníků. V naší oblasti zkoumaného sebepojetí jsme předpokládali, že kontrolní skupina dětí a adolescentů bude dosahovat v komparaci s experimentální skupinou vyšší celkové skóre (TOT). Dále jsme predikovali u experimentální skupiny nižší skóre v subškálách (INT, POP, PHY, BEH, HAP, FRE) vůči kontrolní skupině. V poslední řadě jsme předpokládali vyšší celkové skóre sebepojetí (TOT) kontrolní skupiny dívek i chlapců v porovnání s experimentální skupinou. Na základě výsledků ověření platnosti statistických hypotéz jsme zjistili, že kontrolní skupina dětí a adolescentů nevykazuje vyšší celkové skóre (TOT) v porovnání s experimentální skupinou. V subškálách (INT, POP, BEH, HAP, FRE) experimentální skupina neprokázala nižší míru sebepojetí dle našeho předpokladu ke kontrolní skupině. Vyšší skór celkového sebepojetí se neukázal ani v případě porovnání kontrolní skupiny dívek a chlapců. Výsledky této práce naznačují, že není přítomný rozdíl v sebepojetí u dětí a adolescentů z úplných a neúplných rodin. Tento výsledek se týká i jednotlivých subškál Dotazníku sebepojetí dětí a adolescentů Piers-Harris 2.

Klíčové slova: Sebepojetí, rozvod, rodina, děti

Příloha č. 1: Abstrakt v anglickém jazyce

ABSTRACT OF THESIS

Title: Self-concept of children in connection with the matrimony of parents

Author: Bc. Natálie Pokorná

Supervisor: doc. PhDr. Radko Obereignerů, Ph.D.

Number of pages and characters: 72, 133 096

Number of appendices: 3

Number of references: 98

Abstract: The primary objectives of this work were to review and then compare the self-conception of children and adolescents in the control and experimental groups, with the control group consisting of children and adolescents whose parents were spouses or partners sharing the same household. The experimental group consisted of children and adolescents of divorced parents who do not share a household. The entire research was conducted through Piers-Harris 2 Child and Adolescent Self-Conception Questionnaire. In conjunction with these research objectives, we formulated 4 hypotheses, which we tested on a research pool of 99 participants. In our area of self-conception studied, we assumed that the control group of children and adolescents would achieve a higher total score (TOT) in comparison with the experimental group. Furthermore, we predicted lower subscale scores in the experimental group (INT, POP, PHY, BEH, HAP, FRE) relative to the control group. Lastly, we assumed a higher overall self-concept score (TOT) for both the girls and boys control group compared to the experimental group. Based on the results of the validation of statistical hypotheses, we found that the control group of children and adolescents did not show a higher total score (TOT) compared to the experimental group. In subscales (INT, POP, BEH, HAP, FRE), the experimental group did not demonstrate a lower level of self-conception according to our assumption to the control group. A higher total self-conception score was not shown when comparing the control group of girls and boys. The results of this paper suggest that there is no difference in self-conception between children and adolescents from complete and incomplete families. This result also applies to the individual subscales of Piers-Harris's Child and Adolescent Self-Conception Questionnaire 2.

Key words: Selc-concept, divorce, family, children

Příloha č.3: Informovaný souhlas

Informovaný souhlas

Název práce: Sebepojetí dětí v souvislosti s matrimoniem rodičů

Autorka práce: Bc. Natálie Pokorná

Kontaktní údaje na autorku:

E-mail: xxx

Telefonní číslo: xxx

Vedoucí práce: doc. PhDr. Radko Obereignerů, Ph.D.

Místo realizace: Katedra psychologie, Filozofická fakulta, Univerzity Palackého v Olomouci

Dobrý den,

obracím se na Vás s prosbou o spolupráci na výzkumu v rámci méj magisterské diplomové práce, která se zaměřuje na sebepojetí dětí a adolescentů, kteří pocházejí z úplných nebo neúplných rodin.

Součástí výzkumu je vyplnění standardizovaného dotazníku sebepojetí dětí a adolescentů Piers-Harris 2. Vyplnění dotazníku je anonymní a dobrovolné. K získaným údajům bude mít přístup pouze autorka práce. V případě jakýchkoliv dotazů mě neváhejte kontaktovat na výše uvedené kontaktní údaje. Účast ve výzkumu je dobrovolná a lze bez dodání důvodů odstoupit.

Tímto prohlašuji, že jsem byl/a obeznámen/a s podmínkami účasti na výše uvedeném výzkumu a souhlasím s tím, že bude můj syn/ moje dcera jeho součástí. Beru na vědomí, že údaje poskytnuté pro účely tohoto výzkumu jsou anonymní a nebudou použité jinak než k interpretaci výsledků v rámci magisterské diplomové práce. Byl/a jsem poučen/a o právu odmítnout účast ve výzkumu nebo svůj souhlas odvolat.

V.....dne.....

Podpis zákonného zástupce.....